

DİCLE İLAHİYAT DERGİSİ

Dicle Theology Journal

Kuruluşu: 2000 e-ISSN: 2667-6273 Yayımcı: Dicle Üniversitesi

Cilt | Volume 28 • Sayı | Issue 1 | Haziran/June 2025

Türkçenin Urfa Ağzında Kullanılan Arapça Sözcükler

Arabic Words Used in the Urfa Dialect of Turkish

Abdulkhakim ÖNEL

Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, Şanlıurfa-Türkiye
Assis. Prof. Dr. Harran University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Translation and Interpreting, Department of Arabic Translation and Interpreting, Şanlıurfa-Türkiye

ahonel@harran.edu.tr

<https://ror.org/057qfs197>

<https://orcid.org/0000-0003-3514-0532>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received:17/02/2025 • **Kabul Tarihi | Accepted:** 16/06/2025 • **Yayın Tarihi | Published:** 30/06/2025

Atıf | Cite As

Önel, Abdulkhakim. "Türkçenin Urfa Ağzında Kullanılan Arapça Sözcükler". *Dicle İlahiyat Dergisi* 28/1 (Haziran 2025), 177-208. <https://doi.org/10.58852/dicd.1641313>

Author Contributions: This article has a single author.

Ethical Statement: It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been.

Conflicts of Interest: No conflict of interest declared.

Ethics Committee Approval: The study subject does not require ethics committee permission.

Use of Artificial Intelligence: No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the study was produced by the author in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Author Contributions: This article has a single author.

Ethical Statement: It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been.

Conflicts of Interest: No conflict of interest declared.

Ethics Committee Approval: The study subject does not require ethics committee permission.

Use of Artificial Intelligence: No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the study was produced by the author in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Türkçenin Urfa Ağzında Kullanılan Arapça Sözcükler

Öz

Urfa ağzı, asırlardır Arap coğrafyasına mücavir olmasının tabii bir sonucu olarak Arapça ile etkileşim halinde olmuştur. Özellikle Urfa’da geniş bir kesimde konuşulan Arap lehçesinin varlığı ve Urfa yerlisi bazı ailelerin Arap asıllı olması, Urfa ağzı ile Arapça arasındaki etkileşimi doğal olarak arttırmıştır. Bunun neticesinde Urfa ağzı Arapçadan çok sayıda kelime ödünçle yoluna gitmiştir. Urfa ağzına geçen kelimelerin, büyük oranda bölgede konuşulan Arap lehçesinin fonetik ve morfolojik özelliklerine uygun bir biçimde ödünç alındığı görülmüştür. Ayrıca Urfa Arap lehçesinde görülen ibdâl, ıalb, naht, hazf, imâle, terhîm ve hemzenin tahfîfi gibi birçok dil özelliği Urfa ağzında da kendini göstermektedir. Arapçadan Urfa ağzına gecen sözcükler incelendiğinde, bu sözcüklerin büyük bir kısmının Standart Arapçadaki asli telaffuzlarını koruduğu, bazılarında ise birtakım telaffuz farklılığı olduğu görülmüştür. Bunun yanında genel itibariyle ödünçlenen sözcükler asli anlamlarını muhafaza etmekle birlikte bazı sözcüklerin anlamlarında değişimler olduğu görülmüştür. Çalışmada yer alan kelimeler Urfa ağzına dair sözlüklerden elde edilmiş ve Arapça asıllı kelimeler tespit edilmiştir. Arapça kökenli olmakla birlikte Türkçe yazı diline geçmiş olan kelimelere ise bu çalışmada yer verilmemiştir. Bu çalışma iki dil arasındaki etkileşimin boyutunu ortaya koymak ve Ağız sözlükçülüğü çalışmalarında kelimelerin kökenine dair yorumlamalara ışık tutmak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap dili, Türk dili, Urfa ağzı, Urfa Arapçası, Kelime ödünçleme.

Arabic Words Used In The Urfa Dialect Of Turkish

Abstract

The Urfa dialect has been in interaction with Arabic as a natural result of being adjacent to the Arab geography for centuries. The existence of the Arabic dialect spoken in a wide area in Urfa and the fact that some families living in the city center of Urfa are of Arab origin have naturally increased the interaction between the Urfa dialect and Arabic. As a result, the Urfa dialect borrowed many words from Arabic. It has been observed that the words passed into the Urfa dialect were largely borrowed in accordance with the phonetic and morphological characteristics of the Arabic dialect spoken in the region. In addition, many language features seen in the Urfa Arabic dialect, such as ibdâl, ıalb, naht, hadhf, imâla, tarhîm and tahfîf al-hamza, also show themselves in the Urfa dialect. When the words transferred from Arabic to the Urfa dialect are examined, it is seen that most of these words retain their original pronunciations in Standard Arabic, while some of them have some pronunciation differences. In addition, although the borrowed words generally retain their original meanings, it has been observed that there are changes in the meanings of some words. The words in the study were obtained from dictionaries of the Urfa dialect and words of Arabic origin were identified. Words that are of Arabic origin but have entered the written Turkish language are not included in this study. This study was prepared to reveal the extent of the interaction between the two languages and to shed light on the interpretations of the origin of words in dialect lexicography studies.

Keywords: Arabic language, Turkish language, Urfa dialect of Turkish, Urfa Arabic dialect, Word borrowing.

Giriş

Komşu coğrafyalarda konuşulan dillerin birbirinden etkilenmesi doğal bir olgudur. Mezopotamya bölgesi tarihte çeşitli dillerin konuşulduğu bir bölge olmuştur. Günümüzde de bölgede dil çeşitliliği devam etmektedir. Bu çeşitlilik bölgede konuşulan diller arasında kelime ve ek ödünclemelerinde kendini göstermektedir. Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan Şanlıurfa'da Türkçenin yanı sıra Arapça, Kürtçe ve Zazaca da konuşulmaktadır. Türkçenin Urfa ağzında da bu dillerden gelen kelimelere rastlanmaktadır. Ancak Arapçadan geçen kelime sayıları oldukça büyük hacimdedir.

Urfa'nın Hz. Ömer döneminde Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle birlikte bölgenin Araplarla etkileşimi artmıştır.¹ 1517 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Urfa, 1586-1587 yıllarında Rakka'nın müstakil eyalet olmasıyla Rakka Eyaletine bağlanmış ve eyaletin Merkez Sancağı haline gelmiştir. 1822-1865 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin en önemli vilayetlerinden birini oluşturan, pek çok kültürün izlerini taşıyan ve aldığı göçlerle toplumsal çeşitliliği bulunan Halep vilayetine bağlı bir sancak olmuştur. 20. Yüzyılın başlarında da Halep eyaletinden ayrılarak müstakil sancak haline getirilmiştir.² Urfa, geçmişte Araplarla ortak coğrafyayı paylaşmanın bir sonucu olarak dil ve kültüründe Arap diline ve kültürüne ait izleri günümüze kadar getirmiştir. Özellikle Urfa'da büyük Arap nüfusunun varlığı ve Urfa merkezinde yaşayan ailelerin bir kısmının Arap asıllı olması şehirde Arapça ile irtibatın devam etmesini sağlamış; Urfa ve çevresinde geniş bir kesimde konuşulan Arap lehçesinin var olmasının bir neticesi olarak,³ Urfa ağzı Arapçadan çok sayıda kelime ve deyim ödünçle yoluna gitmiştir.

Bu sözcüklere ulaşmak iki dil arasındaki etkileşimin boyutunu ortaya koymak ve Ağız sözlükçülüğü çalışmalarında kelimelerin kökenine dair yorumlamalara ışık tutmak açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada Urfa ağzında kullanılan ve aslı Arapça olan kelimeler, Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun *Urfa Ağzı (UA)*, Sadettin Özçelik'in *Urfa Merkez Ağzı: İnceleme, Metinler, Sözlük (UMA)*, M. Emin Ergin'in *Urfa Ağzı Sözlüğü (UAS)*, Mehmet Adil Saraç'ın *Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü (ŞADS)* ile *Tanıklarıyla Urfaca Urfahca (TUU)* çalışmaları taranarak elde edilmiştir. Ayrıca *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (DS)* içinde Urfa yöresine ait kelimeler taranmıştır. Ulaşılan kelimelerin hacmi çok büyük olduğu için Türkçe yazı dilinde de kullanılıp Urfa ağzında küçük telaffuz değişikliklerine uğrayan Arap asıllı kelimeler alınmamış, yalnızca Türkçe sözlüklerde geçmeyen yöreye has kelimeler alınmıştır. Kelimeler incelenirken yöre ağzının Arap lehçelerinde görülen bazı dil özelliklerinin yansıttığı da görülmüştür. Dolayısıyla bu hususlara da başlık açılmıştır.

1. Sesler

Urfa ağzında Türkçede bulunmayıp Arapçada kullanılan bazı sesler kullanılmaktadır. Bunlar; ح/h, خ/h, غ/ğ, ع/ç ve ق/k sesleridir.

ح Sesi	hâl	haram	hapis
خ Sesi	halfe (kalfa)	hulk (mecal)	hıyar (salatalık)
ع Sesi	aṭṭār	me'de	ilim
غ Sesi	gurbet	dağ	gamze
ق Sesi	kalem	kaza	kafes

¹ Max Von Oppenheim, *Mine'l-bahri'l-mutavassıt ile'l-halici'l-'Arabî*, çev. Muhammed Kibû (London: Dârü'l-verrâk, 1986), 2/77.

² İlhan Şahin, "Osmanlı Klasik Dönemi Urfa'sı", *Uygarlıklar Kapısı Urfa*, ed. Filiz Özdem (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 69.

³ Abdulkakim Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Dialektinin Dil Bilimsel Özellikleri ve Sözlü Edebiyat Malzemeleri* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 2-4.

2. İmale

Arapçada fethanın (e sesinin) fetha ile kesre arasındaki bir sesle telaffuz edilmesidir. Bir başka deyişle fethanın kesreye, elifin de ya harfine meylederek telaffuz edilmesidir.⁴ Örneğin لَيْل (lejl) kelimesi imaleli olarak “lél” şeklinde telaffuz edilir. Urfa Arapçasında da imâle, telaffuzda çokça başvurulan bir unsurdur. Birtakım Türkçe kelimeler de imaleli kullanılmaktadır. Urfa ağzındaki imalenin de Urfa’da konuşulan Arapçadan geldiğini düşünüyoruz. İmaleyi transkripsiyonda ise “ é ” işaretiyle göstereceğiz.

Türkçe Yazı Dili	UA Telaffuzu
Keyif	Kéf
Hiç	Héç
Ağa	Ağé
Ev	Bét

3. Telaffuzda Arap Diline Yakınlık

Urfa ağzındaki bazı kelimelerin telaffuzunda Türkçedeki telaffuza değil de Arapçadaki telaffuza uyum görülmektedir. Özellikle ع، غ، ح، ق، خ gibi harfler aslına uygun olarak telaffuz edilir.

Türkçe Standart Dil	UA Telaffuzu	Arapça Aslı
Nane	ne ‘ne	نَعْنَاع
Dakika	daḳiḳe / daḳḳe	دَقِيقَة
Zahmet	zehmet	زَحْمَة
Hafif	ḥefîf	خَفِيف
Zayıf	za ‘îf	ضَعِيف
Müsait	musâ ‘id	مُسَاعِد ⁵
Hamam	ḥammam	حَمَام
Alem	‘âlem	عَالَم
Araba	‘araba	عَرَبَة
Defetmek	def‘etmaḥ	دَفَعَ
Havale	ḥavāle	حَوَالَة

4. Arapçada Hemze Karşılık Gelen “İ” Sesinde Tahfif

Arap dilcilerine göre hemze tahkik edilerek tam telaffuz edilebileceği gibi tahfif te edilebilir. Tahfif hemze sesinin değiştirilmesi, ya gibi bir sese dönüştürerek telaffuzunun kolaylaştırılması anlamına gelir.⁶ Tahfif, daha çok Arap dilinin konuşma ağızlarında ve lehçelerinde görülür. Hicaz bölgesinin birçok lehçesinde ve bedevi lehçeler grubundaki lehçelerde hemze tahfif edilir. Özellikle hemzeden önceki harf kesreli ise, hemze ya harfine dönüşür.⁷ Bu özelliğe Urfa ağzında da rastlanmaktadır. Arapçadan gelen kelimelerde kelimenin standart Arapçadaki aslında hemze, Türkçede de “i” sesi olsa bile Urfa ağzında (y+i) sesine dönüştürülmektedir. Bu da kesreli ya harfine karşılık gelmektedir.

⁴ Ebü’l-Feth Osmân İbn Cinnî, *el-Luma ‘fi’l-‘Arabiyye*, thk. Semîh Ebu Muğlî (Amman: Dâru Mecdulâvî, 1988), 156; Mahmud Fehmi Hicâzî, *‘İlmu’l-luğati’l-‘Arabiyye* (Dâru ğarîb, ts.), 227.

⁵ Bu kelime Arapçada “yardımcı” manasına gelirken Türkçeye geçerken anlam değişikliğine uğramıştır.

⁶ Sibeveyh, *el-Kitâb* (Kahire: Mektebetu’l-Hânci, 1988), 3/541.

⁷ Ebu ‘Alî el-Fârisî, *et-Tekmile*, thk. Hasan Şazeli (Riyad: Câmiatu’r-Riyâd, 1981), 34.

Türkçe Standart Dil	UA Telaffuzu	Arapça Aslı
Azrail	'azrāyil	عَزْرَائِيلَ
Cebrail	cebrāyil	جِبْرَائِيلَ
Hain	hāyīn	خَائِنَ
Caiz	cāyīz	جَائِزَ
Daima	dāyima/dāyima	دَائِمًا
Faik	fāyik	فَائِقَ

5. Harf Değişiklikleri (İbdāl)

İbdāl, sözlükte dönüştürmek, değiştirmek, bir şeyi başka bir şeye çevirmek anlamına gelir.⁸ Terim olarak aynı kelime içinde bir harfin yerine başka bir harfin kullanılmasıdır.⁹ Standart Arapçanın yanı sıra birçok Arap lehçesinde ibdāl'e başvurulur. Türkçenin Urfa ağzında kullanılan bazı kelimelerde de ibdāl özellikleri görülmektedir. Bunlar oldukça fazla olup birkaç örnekle yetineceğiz.

Ses Değişimi	Türkçe Standart Dil	UA Telaffuzu	Arapça Aslı
' > 'ı	Kur'an	kur'ān	قُرْآن / قُرْعَان ¹⁰
p > b	Kebab	kebab	كَبَاب ¹¹
m>b - k>h	Maydanoz	bahtenuz	بَقْدُونِس / مَقْدُونِس
v>b	Elbiseler	asbab	أَثْوَاب

6. Kālb (Göçüşme)

Arap dilinde kelime içindeki harflerin yer değiştirmesi, birbirine takdim edilmesine kālb denir.¹² Örneğin يئس fiilinin bazı Araplar tarafından أيس şeklinde kullanılması kālb şeklinde isimlendirilir.¹³ Kelime içindeki harf (ses) yerlerinin değiştirilmesi olayına Türkçenin Urfa ağzında da rastlanmaktadır. Özellikle Arapçadan gelen kelimelerde kālb görülmesi, Urfa ağzının bu konuda Arap dilinden etkilendiğini göstermektedir.

Türkçe Standart Dil	UA Telaffuzu	Arapça Aslı
Defa	de'fe	دَفْعَة
Çeyrek	urup	رُبْع
Lanet	ne'let	لَعْنَة
Külfet	küflet	كُلْفَة
Mahlep	melhep	مَحْلَب
Memleket	melmeket	مَمْلَكَة
Mahluta	malhuta	مَخْلُوطَة

⁸ İbn Manzûr, *Lisānu'l-'Arab* (Beyrut: Dâr Sâdır, ts.), "bdl", 11/48.

⁹ Abdullah Emîn, *el-İştikāk* (Kahire: el-Heyetu'l-Mısıriyye, 1956), 331.

¹⁰ Kelimenin standart Arapçadaki aslı قُرْآن şeklinde olup bazı lehçelerde hemze 'ayn sesine dönüştürülerek قُرْعَان şeklinde telaffuz edilir. Arap dilinde bu olay 'an'ane terimiyle ifade edilir.

¹¹ Kelimenin aslı Aramice-Süryanice'deki *kebābā* kelimesinden gelmektedir.

¹² er-Radıy, *Şerhu Şâfiyeti İbn-i Hacîb*, thk. Muhammed el-Hasan vd., Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1975, 1/21.

¹³ Suyûtî, *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luğa* (Kahire: Mektebetu'l-hâncî, 1998), 2/644.

7. Naht

Sözlükte “yontmak” manasına gelir. Arap dilinde bir terim olarak naht, birden fazla kelimedenden yeni bir kelime oluşturmaya denir.¹⁴ Bu kelime türetme olgusu ahşap ve taş oymacılığına benzetilerek naht olarak isimlendirilmiştir.¹⁵ Urfa ağzında “bedava” anlamında kullanılan *beleş* kelimesi Arapçada بِلَا شَيْءٍ (*bilā şey*) ifadesinden gelmekte olup bazı harfler atıldıktan sonra بلاش formunu almıştır. Aynı şekilde Urfa ağzında “galiba” anlamında kullanılan *elle‘em* kelimesi Arapçada اللَّهُ أَغْلَمَ (*Allāhu a‘lem*) ifadesinden gelmekte olup bazı harfler atıldıktan sonra اللَّعْم formunu almıştır.

8. Hazf

Arap dilinde hazf, kelimedede bir harfin veya sesin atılmasıdır. Urfa ağzında *şikayet* kelimesi *şikāt* şeklinde kullanılmaktadır. Burada bazı harfler atılmıştır.

9. Orta Sakini Harekeleme

Urfa ağzında Arapçadan alınıp standart Arapçada ortası sakini üç harfli kelimelerde Arap lehçelerinde görülen “orta sakini harekeleme” olgusu görülmektedir. Konuşma dili olan lehçelerde kelimelerin sonu sakini telaffuz edilir. Üç harfli kelimelerin de orta harfi sakini olunca iki sakini peş peşe gelmiş olur. İki sakini peş peşe geldiğinde orta harf kesreli veya dammeli telaffuz edilir. Örneğin شَمْسٌ kelimesi, شَمْسٌ (*şemis*) şeklinde; رُبْعٌ kelimesi de رُبْعٌ (*rubu*) şeklinde telaffuz edilir. Bu olgu bazı Arap lehçelerinde olduğu gibi Urfa Arapçasında da mevcut olup Urfa ağzına oradan geçmiştir.¹⁶

Anlamı	UA Telaffuzu	Arapça Aslı
Ekilmemiş arazi, bakir	<i>Bikir</i>	بِكْرٌ
Kurna	<i>Curun</i>	جُرْنٌ

10. Seslenme (Nida)

Urfa ağzında bazı isimlere seslenmede terhîm ve hipokoristik (sevimli ad) formlar da görülmektedir. Arap dilinde terhîm, ifadeyi hafifletmek veya sevimli hale getirmek amacıyla münadanın son harflerinin hafifletilmesidir.¹⁷ Örneğin يَا جَعْفَرٌ ifadesinin يَا جَعْفٌ şeklinde; يَا مَرْوَانٌ ifadesinin يَا مَرْوٌ şeklinde kullanılması terhîmdir. Ayrıca bazı lehçelerde isimler terhîmde olduğu gibi kullanılmakla birlikte bunun dışında hipokoristik kullanımlara da rastlanmaktadır. Hipokoristik ısıyla hipokoristik hitap genelde ismin kısaltılması veya başka şekilde değiştirilmesidir.¹⁸ Ahmet ismi Urfa’da *Ahmed* şeklinde; Fatma ismi *Fâtê* şeklinde; Abdullah ismi *‘Abdō* şeklinde kullanılır. Urfa ağzında bazı isimlere seslenmede Urfa’da konuşulan Arapçadan etkilenme olduğu görülmektedir. Özellikle akraba isimlerine seslenmede Urfa Arapçasındaki kullanıma uyulur.

Anlamı	UA Telaffuzu	Arapça Aslı
Dayı!	حَالُو	يَا خَالٌ
Dede!	جِدُّو	يَا جَدُّ
Amca!	عَمُّو	يَا عَمُّ

¹⁴ M. Reşit Özbalıkcı, “Naht”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/310; Ali Abdolvâhid Vâfi, *Fıkhu’l-Luğa* (Kahire: Dâru’n-Nahda, 2004), 144.

¹⁵ Muhammed Ali el-Belâsî, “Arap Dilinde Naht,” çev. Mehmet Ali Şimşek, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2003), 407.

¹⁶ Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Dialekti*, 92.

¹⁷ Ebu Bekr Muhammed b. Sehl en-Nahvî el-Bağdâdî İbnu’s-Serrâc, *el-Usûl fi’n-nahv*, thk. Abdulhasîn el-Fetlî (Beyrut: Muessesetu’r-risâle, ts.), 1/359.

¹⁸ Bk. Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), 123.

Ciddō kelimesinin يَا جَدَّاهُ (yā ceddāhu); *ammō* kelimesinin de يَا عَمَّاهُ (yā ‘ammāhu) ifadesinden gelmiş olması muhtemeldir. Bu kullanım klasik Arapçada yaygın olup sondaki هـ zamiri, bedevi lehçelerindeki klasik özellik gereği vav (و) harfine dönüşmüştür.

11. Sözlük İncelemesi

Türkçenin Urfa ağzında kullanılan Arapça kelimeler aşağıda alfabetik sıraya göre verilmiştir. Türkçe yazı dilinde kullanılan ve küçük telaffuz farklılığı ile Urfa ağzında da kullanılan Arapça kökenli kelimelere burada yer verilmemiştir. Zira bu kelimeler dâhil edildiğinde ortaya çıkacak hacim bu makaleyi aşmaktadır.

‘**Akabe:** Şanlıurfa’da yüksek, yolu yokuşlu ve tırmanışlı olan bir bölgedir. Bu kelimenin aslı Arapçada “dağ yolu, yokuş, engebe, engel” anlamına gelen عَقَبَة sözcüğüdür.¹⁹

‘**Ākbat/Āhbat:** “Darısı, akıbeti, sonu” manasında kullanılır.²⁰ Örnek olarak *ākbatı başına* ifadesi “darısı başına” manasındadır. Bu kelime Arapçada “akıbet, son” anlamına عَاقِبَة sözcüğünden gelmiştir.²¹ Urfa yerlilerinden Numan Karagöz ile yapılan görüşmede ise Karagöz bunun “ak baht” ifadesinden elde edilmiş olabileceğini ifade etmiştir.

‘**Ariş/‘Eriş:** “Asma” anlamında kullanılmaktadır.²² Kelime Arapçada “üzüm asması, asma kafesi, çardak”²³ anlamına gelen عَرِيش sözcüğünden gelmiştir.

‘**Asbab/Asbap:** “Giysi, elbise” anlamında kullanılan bu kelime,²⁴ Arapçada “elbiseler” anlamına gelen اَثْوَاب kelimesinin gelmektedir.²⁵ Kelimenin telaffuzunda “v” sesi “b” sesine dönüşmüştür.

‘**Azame:** “Düğüne çağıran kimse” anlamında kullanılmaktadır.²⁶ Kelimenin aslı Urfa Arapçasında “davet” anlamına gelen عَزِيمَة ve “davet eden” anlamına gelen عَزَّام sözcükleridir.²⁷

‘**Azap/Ezap:** “Erkek hizmetçi, bir yıllık tutulan erkek hizmetçi” anlamlarında kullanılmaktadır.²⁸ Kelimenin aslı Urfa Arapçasında aynı anlamda kullanılan عَزَب sözcüğüdür. Bu kelime MSA’da “bekar” anlamında kullanılmaktadır.²⁹ Genelde hizmetçilik yapan erkekler evlenmemiş kişilerdir. Dolayısıyla bu kelime anlam değişikliğine uğrayarak kullanılagelmiştir.

¹⁹ Reinhart Dozy, *Tekmiletu’l-me’âcimi’l-‘Arabiyye*, çev. Muhammed Selim en-Ne’imî (Bağdat: Dâru’r-Reşîd, 1980), 7/249; Muhammed b. Muhammed b. ‘Abdurrezzâk ez-Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. Heyet (b.y.: Dâru’l-Hidâye, ts.), 3/403.

²⁰ M. Emin Ergin, *Urfa Ağzı Sözlüğü* (Şanlıurfa: Harran Yayınları, 1982), 10; Mehmet Adil Saraç, *Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Şanlıurfa: Dal Yayınları, 1987), 181; Mehmet Adil Saraç, *Tanıklarıyla Urfaca Urfalica* (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kütüphane Yayınları, 2018), 167.

²¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî Ezherî, *Tehzîbu’l-Luğa*, thk. Muhammed ‘Avd Mir‘ab (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 2001), 1/182.

²² Ergin, *UAS*, 58; Saraç, *TUU*, 378.

²³ Zeynüddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtârû’s-Sihâh* (Beyrut: Mektebetu Lubnân, 1986), 205.

²⁴ Saraç, *TUU*, 181; Ergin, *UAS*, 14; Sadettin Özçelik, *Urfa Merkez Ağzı (İnceleme, Metinler, Sözlük)* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997), 255.

²⁵ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî - İbrahim Samerrâî (Mektebetu’l-Hilâl, ts.), 8/247.

²⁶ *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (Ankara: TDK Yayınları, ts.), 1/435.

²⁷ Abdulhakim Önel, “Harran Bölgesi Arap Diyalektinin Kelime Semantiğinde Bazı Anlam Değişimleri ve Alternatif Kelime Kullanımları”, *Artuklu Akademi* 9/2 (2022), 299.

²⁸ *DS*, 1/435; Saraç, *ŞADS*, 181; Ergin, *UAS*, 61.

²⁹ er-Râzî, *Muhtârû’s-Sihâh*, 207.

Babmeç: Bir çeşit papatyadır.³⁰ Kelimenin aslı Arapçada “papatya” anlamına gelen بابُونَج sözcüğüdür.³¹

Barğut: “Kene” anlamındadır. Bu kelime Arapçada “pire” anlamına gelen بَرُغُوث sözcüğünden gelmektedir.³²

Barmil: “Bidon, varil, fiçi” anlamında kullanılmaktadır.³³ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen بَرْمِيل sözcüğüdür.³⁴

Behteniz/Bahtenuz/Beğteniz: “Maydanoz” anlamında kullanılan bu kelime, Arapçada aynı anlamdaki مَقْدُونِس sözcüğünden gelmektedir. Bu kelime Arapçada zamanla بَقْدُونِس şeklinde de kullanılmaya başlanmıştır.³⁵ Urfa ağzındaki kullanım da Arapçadaki ikinci formdan gelmiştir.

Bel’e: Meydana gelen bir hırsızlık olayını, topluluk aydınlatmak için işin ehli bir kimse tarafından kızgın şişle dil yakma işlemidir. Bu işlem suçun itiraf ettirilmesi, doğrunun ortaya çıkarılması ve iftiraya maruz kalanın temize çıkarılması için yapılır. *Bel’e* kelimesinin aslı Arap dünyasında özellikle de bedevi kültüründe aynı işlemin adı olan بَشْعَة sözcüğüdür. Bu kelime Harran Arapçasında بَلْعَة şeklinde kullanılır. Urfa ağzına da *Bel’e* şeklinde geçmiştir.³⁶

Beleş: Urfa ağzında “bedava” anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimenin aslı Arapçada “hiçbir şey olmadan, karşılıksız” anlamına gelen بِلَا شَيْء olmalıdır.

Bét: Urfa ağzında *Allah’ın bétini göresin* yani “Allah’ın evini (kabeyi) göresin” şeklinde kullanılır. Dolayısıyla “ev” manasına gelir. Arapçada aynı anlamdaki بَيْت kelimesinden gelmektedir. İmaleli telaffuz Harran Arapçasından gelmektedir.³⁷

Bezzaz: “Manifaturacı, bez satan esnaf, kumaşçı, kumaş tüccarı” anlamlarında kullanılır.³⁸ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen بَزَّاز sözcüğüdür.³⁹

Bikir: “Saf, fazla ekilip biçilmemiş toprak” anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime de Arapçada “el değmemiş, bakire, ilk doğan çocuk” anlamlarına gelen, toprak için kullanıldığında da “ekilmemiş arazi” anlamına gelen بَكْر sözcüğüdür.⁴⁰

Ceht: “Çalışma, çabalama, uğraşma” anlamında kullanılır.⁴¹ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen جَهْد/جَهْد sözcüğüdür.⁴²

³⁰ Saraç, *TUU*, 188; Ergin, *UAS*, 17; *DS*, 1/453.

³¹ Ahmed Muhtâr ‘Umer, *Mu‘cemu’l-luğati’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âsıra* (Kâhire: ‘Âlemu’l-kutub, 2008), 1/153.

³² el-Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘ayn*, 7/425; ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/180.

³³ Ergin, *UAS*, 19; Saraç, *TUU*, 197.

³⁴ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/196.

³⁵ Dozy, *Tekmile*, 1/391; ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/2113.

³⁶ Önel, “Harran Bölgesi Arap Diyalektinin Kelime Semantiğinde Bazı Anlam Değişimleri ve Alternatif Kelime Kullanımları”, 32.

³⁷ Bkz. Önel, “Harran Bölgesi Arap Diyalektinin Kelime Semantiğinde Bazı Anlam Değişimleri ve Alternatif Kelime Kullanımları”, 88.

³⁸ Saraç, *TUU*, 220; Ergin, *UAS*, 22.

³⁹ Ebû’l-‘Abbâs Ahmed b. Muhammed b. ‘Alî el-Hamevî Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-Munîr fî Ğaribi’ş-Şerhi’l-Kebîr* (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘İlmiyye, ts.), 1/47; Ahmed İbn Faris, *Mu‘cemu mekâyisi’l-luğa*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Beyrut: Dâru’l-cil, 1991), 1/180.

⁴⁰ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/235.

⁴¹ Ergin, *UAS*, 29.

⁴² Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 7/534-535.

Ciriş: Buğday ıslatılıp kaynatılmadan kurutulması neticesinde dövülerek kabukları alınır ve elenir. Daha sonra bulgur makinasından çekilir. Çok ince olan ve yoğrulduğunda kolay yumuşayan, irmiği andıran bir bulgur elde edilir. Buna “ciriş” denir.⁴³ Ciriş kelimesinin Arapçada “öğütmek, inceltmeden dövmek” gibi anlamlara gelen جَرَش fiili ve ondan türeyen جَرِيش sözcüklerinden⁴⁴ gelmiş olması muhtemeldir.

Curın/Curun: “Kurna” anlamına gelen ve genelde hamamda yıkanmak için mermerden veya taştan yapılan su haznesi için kullanılan⁴⁵ bu kelimenin aslı Arapçada “buğdayın dövüldüğü dibek, mahsulün toplandığı yer, abdest almak için içine su dökülen oyuk taş, oyuk taştan yapılan havuz,” anlamına gelen جُرْن kelimesidir.⁴⁶

Çelbessuk: “Sokak iti, boş boş dolaşan kişi” anlamına gelmektedir.⁴⁷ Bu ifade Arapçada “köpek” manasına gelen كَلْب ve “çarşı” anlamına gelen سُوق kelimelerinden meydana gelmiştir. Arapçada “çarşı köpeği” anlamında bir tamlamadır. Çarşı köpeği aç olmadığı için yiyecek arama derdinde olmayıp boş boş dolanır. Harran Arapçasında *çelbe’s-sūg mā-yšīd* yani “çarşı köpeği avlanmaz” şeklinde bir atasözü de mevcuttur.⁴⁸

Çepiş/Çeppiş/Çebiş: “Küçük keçi, oğlak, keçi yavrusu” anlamlarında kullanılır.⁴⁹ Kelimenin aslı Arapçada “koç” anlamına gelen كَبْش sözcüğüdür.⁵⁰

Debbus: “Topuz, şiş” anlamında kullanılmaktadır.⁵¹ Kelimenin aslı Arapçada “değnek, ucunda kurşun veya demir topuz olan sopa” anlamında دَبُّوس sözcüğüdür.⁵²

Dekken Dükken: Urfa yöresinde “eden bulur” anlamında kullanılmaktadır.⁵³ Bu ifadenin aslı aynı anlamda مَنْ نَقَّ نَقَّ şeklinde nakledilen Arapça deyimdir.

Dellek: “Hamamda kese yapan görevli” anlamında kullanılmaktadır.⁵⁴ Türkçede de *tellak* şeklinde kullanılmaktadır. Bu kelime Arapçada aynı anlamda kullanılan دَلَّك sözcüğünden gelmiştir.⁵⁵

Dereç: “Taş merdiven” anlamında kullanılır.⁵⁶ Kelimenin aslı Arapçada “merdiven, basamak, yol” anlamına gelen دَرَج sözcüğüdür.⁵⁷

⁴³ Saraç, *TUU*, 254.

⁴⁴ er-Râzî, *Muhtârû’s-Sihâh*, 56; İbn Faris, *Mu‘cemu mekâyîsi’l-luğa*, 1/442.

⁴⁵ Özçelik, *UMA*, 257; Ergin, *UAS*, 32; Kemal Edip Kürkçüoğlu, *Urfa Ağzı* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1991), 100; *DS*, 2/1019.

⁴⁶ Ebû’l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. ‘Alî Cemâluddîn b. Manẓûr er-Ruveyfî ‘î İbn Manẓûr, *Lisân’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1414), 13/87; Dozy, *Tekmile*, 2/194; Feyyûmî, *el-Misbâh*, 1/97.

⁴⁷ Saraç, *TUU*, 267.

⁴⁸ Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Diyalekti*, 356.

⁴⁹ *DS*, 2/1100; Ergin, *UAS*, 34; Kürkçüoğlu, *UA*, 101; Saraç, *TUU*, 271.

⁵⁰ er-Râzî, *Muhtârû’s-Sihâh*, 266.

⁵¹ Saraç, *TUU*, 306; Ergin, *UAS*, 47; Kürkçüoğlu, *UA*, 105.

⁵² Dozy, *Tekmile*, 4/289.

⁵³ Saraç, *TUU*, 313.

⁵⁴ Ergin, *UAS*, 48; *DS*, 2/1414; Saraç, *TUU*, 315.

⁵⁵ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/762; Dozy, *Tekmile*, 3/255.

⁵⁶ *DS*, 2/1432.

⁵⁷ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/734.

Dıbık: “Şekerli yapışkan madde, yapış yapış”⁵⁸ anlamında kullanılan sözcüğün aslı, Arapçada “yapışkan” anlamındaki دَبَق kelimesidir.⁵⁹

Dibis: “Pekmez” anlamındadır.⁶⁰ *Dibis, bekmez; ferğ étmez* şeklinde bir atasözü de Urfa yöresinde kullanılır.⁶¹ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen دَبَس sözcüğüdür.⁶²

Dubara/Dübara: “Hile, sahtekarlık, aldatma” anlamlarında kullanılır.⁶³ Bu kelime Urfa Arapçasında da kullanılmakta olup “tedbir, idare etme, işi yönetme, yoluna koyma” anlamına gelir. Urfa yöresine “adam dediği üç ‘eyar; idara, müdara, dübara”⁶⁴ şeklindeki atasözünde de bu anlamdadır. Kelime ödünçlenirken anlam değişikliğine uğramış veya yanlış anlaşılmıştır.

Ebraş: Bir rahatsızlık sebebiyle deride oluşan beyaz lekeleri ifade etmek için kullanılır.⁶⁵ Arapçada “benekli, alacalı, çilli” anlamına gelen اَبْرَش sözcüğünden gelmiştir.⁶⁶

Ecır: “Acur” için kullanılır.⁶⁷ Arapçada aynı anlamda kullanılan عَجْر sözcüğünden gelmiştir.⁶⁸

Edgem: “Kötü niyetli” anlamına gelen bu kelime,⁶⁹ Arapçada “siyah burunlu, burnundan konuşan, içine koyan, içinde gizleyen” anlamındaki اَدْعَم kelimesinden gelmiştir.⁷⁰

Edi: “Düşman, rakip” anlamındadır.⁷¹ Kelimenin aslı Arapçada “düşman, hasım” anlamına gelen عَدُو sözcüğüdür.⁷²

Efara: “Hububat ardında yerde kalan taş, toprak ve ot kalıntısı” anlamındadır.⁷³ Arapçada “toz, toprak” anlamına gelen عَفْر sözcüğünden gelmiştir.⁷⁴

Egal: Erkeklerin başörtüsünün üzerine takılan bir çemberdir. Keçi kılı veya koyun yününden eğirilen iplerin örülmesiyle meydana getirilen bir kordondan ibarettir. Başörtüsü düzgün dursun ve kaymasın diye takılır. Siyah ve kahverengi renkli olmak üzere iki çeşidi vardır. Arap ülkelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.⁷⁵ Kelimenin Arapça aslı عَقَال şeklindedir.

Eğyar: “Başkaları” manasındadır.⁷⁶ Aslı Arapçada aynı anlamdaki اَعْيَار sözcüğüdür.⁷⁷

⁵⁸ Saraç, *TUU*, 321; Kürkçüoğlu, *UA*, 105; Ergin, *UAS*, 49; *DS*, 2/1448.

⁵⁹ el-Cevherî el-Fârâbî Ebû Nasr, *Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407), 4/1473; İbn Sîde 'Alî b. İsmail, *el-Muḥkem ve'l-muḥîtu'l-a'zam*, thk. 'Abdulfettâh es-Seyyid Selîm, Fayşal el-Hafeyân (Kahire: Ma'hedi'l-Maḥtûâtî'l-'Arabiyye, 1424), 6/321.

⁶⁰ Saraç, *ŞADS*, 181; Saraç, *TUU*, 960.

⁶¹ Saraç, *TUU*, 960.

⁶² İbn Faris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 2/326; 'Umer, *Mu'cem*, 1/722.

⁶³ Saraç, *ŞADS*, 181; Saraç, *TUU*, 920; Ergin, *UAS*, 52.

⁶⁴ Saraç, *TUU*, 920.

⁶⁵ Saraç, *TUU*, 367.

⁶⁶ Ebû Nasr, *Sihâh*, 3/995.

⁶⁷ Saraç, *TUU*, 368.

⁶⁸ Dozy, *Tekmile*, 7/145.

⁶⁹ Saraç, *TUU*, 343.

⁷⁰ Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, 32/161.

⁷¹ Saraç, *ŞADS*, 181; Saraç, *TUU*, 369.

⁷² Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa*, 3/72; 'Umer, *Mu'cem*, 2/1473.

⁷³ Saraç, *TUU*, 370.

⁷⁴ 'Umer, *Mu'cem*, 2/1521.

⁷⁵ Havva Koç, “Ağel”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1/449-450; Saraç, *TUU*, 370.

⁷⁶ Özçelik, *UMA*, 259.

⁷⁷ er-Râzî, *Muhtârû's-Sihâh*, 232; Neşvân b. Sa'îd el-Yemenî Neşvân el-Hîmyerî, *Şemsu'l-'Ulûm ve Devâu Kelâmi'l-'Arab min el-Kulûm*, thk. Hüseyn b. 'Abdullâh el-'Umerî v.dğr (Beyrut: Dâru'l-Fîkr, 1420), 8/5042.

‘Ehram: Yünden yapılmış kadın örtüsüdür.⁷⁸ Urfa Arapçasında *ihrām* kelimesi “çarşaf” manasında kullanılır. Dolayısıyla “değerli, mahrem bir şeyi örten örtü” şeklinde ortak bir anlama sahiptir. Hacıların giydiği إِحْرَام da Arapların eskiden beri giydikleri kıyafet olup vücudu örten giysidir.⁷⁹

Ehrez: “Sağır” manasındadır.⁸⁰ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen أَخْرَس sözcüğüdür.⁸¹

Ehşer Maşşer: Bir yerin çok kalabalık olduğunu belirtmek için kullanılan bir deyimdir.⁸² Arapçada “toplanma yeri” anlamına gelen مَحْشَر sözcüğüyle kurulmuştur.⁸³

‘Ekāza/‘Ekkāza/‘Ekeze: “Baston” anlamında kullanılmaktadır.⁸⁴ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlamda kullanılan عَكَازَة sözcüğüdür.⁸⁵

Elfas: *Elfas parçalamaḥ* “Süslü sözler söylemek, edebiyat yapmak” manasındadır.⁸⁶ *Elfas* kelimesi Arapçada “sözler, lafızlar” anlamına gelen أَلْفَاف sözcüğünden gelmiştir.⁸⁷

‘Enkebut: Bir tür iri ve zehirli böcek türü olup Urfa’da daha çok sinsi ve tehlikeli insanlar için kullanılır.⁸⁸ Kelimenin aslı Arapçada “örümcek” anlamına gelen عَنَكَبُوت sözcüğüdür.⁸⁹

‘Ennebi: Bir renk ismi olup “hunnap rengi, oldukça kıızıla çalan kahverengi, kahverengi sarı arası, kavuniçi rengine benzer bir renk” anlamlarına gelir.⁹⁰ Kelimenin aslı Arapçada “kırmızımsı kahverengi bir meyve” olan عُنَّاب ve rengi için kullanılan عُنَّابِي sözcüğüdür.⁹¹

‘Enzilḥa: Kelimenin aslı ‘*Ayn Zeliḥa* olup “Zeliha pınarı” anlamına gelir. Kelimede naht meydana gelmiştir. عَيْن kelimesi Arapçada “pınar” anlamına gelir.⁹²

‘Erabana: “Araba” anlamındadır.⁹³ Urfa Arapçasında da aynı şekilde kullanılır. Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen عَرَبَانَة sözcüğüdür.⁹⁴

‘Erbe‘e: Urfa yöresinde “Çarşamba” günü için kullanılmaktadır.⁹⁵ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlamdaki الْأَرْبَعَاء sözcüğüdür. Arapçada bu kelimenin الْأَرْبَعَاء şeklinde kullanıldığı lehçeler de mevcuttur.⁹⁶

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Saraç, *TUU*, 360.

⁷⁹ Dozy, *Tekmile*, 3/149.

⁸⁰ Saraç, *TUU*, 347.

⁸¹ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/630.

⁸² Saraç, *TUU*, 347.

⁸³ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/501.

⁸⁴ *DS*, 3/1694; Ergin, *UAS*, 55; Saraç, *TUU*, 370.

⁸⁵ Muhammed Tâhir b. ‘Alî eş-Şiddîkî el-Hindî el-Fettenî el-Fettenî, *Mecma‘u Biḥârî‘l-Envâr fî Ġarâ‘ibi‘t-Tenzîl ve Leṭâ‘ifi‘l-Aḥbâr* (b.y.: y.y., 1387), 3/651; Dozy, *Tekmile*, 7/273.

⁸⁶ Saraç, *TUU*, 349.

⁸⁷ ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/2022.

⁸⁸ Saraç, *TUU*, 376.

⁸⁹ Zebîdî, *Tâcu‘l-‘Arûs*, 3/445.

⁹⁰ Ergin, *UAS*, 57; Saraç, *TUU*, 375.

⁹¹ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1560; Zebîdî, *Tâcu‘l-‘Arûs*, 3/443.

⁹² er-Râzî, *Muhtâru‘s-Sihâh*, 223.

⁹³ Saraç, *TUU*, 377.

⁹⁴ Dozy, *Tekmile*, 7/167.

⁹⁵ Saraç, *TUU*, 362.

⁹⁶ İbn Mâlik eṭ-Ṭâ‘î, *İkmâlu‘l-İ‘lâm bi-Teşlîsi‘l-Kelâm*, thk. Sa‘d b. Ḥamdân el-Ğâmidî (Mekke: Câmi‘atu Umî‘l-Ḳurâ, 1404), 1/42.

‘**Erfe**’: Urfa yöresinde özellikle Arap aşiretlerinde zekâsı ve bilgeliğiyle tanınmış bilge kişiler için kullanılan bir isimdir.⁹⁷ Bu kelimenin aslı Arapçada “zeki, basiretli, sabırlı, hikmet sahibi kişi” anlamında kullanılan عارف / عارفة sözcüğüdür.⁹⁸ Bedevi kültürünün yaşatıldığı Harran bölgesinde toplumda meydana gelen anlaşmazlıkların çözümü için genellikle resmi mahkemelere değil de Harran Arapçasındaki telaffuzuyla ‘ārḫi (عَارْفِه) denilen mahalli kadiya başvurulur. Hak arama davasına da *ṭalba* (طَلْبَة) denir.⁹⁹

Esseḥ: “Doğru, gerçek” anlamında kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Bu kelime Arapçadaki صَحِيح (doğru, sağlıklı, düzgün) veya ism-i tafdil formu olan أَصَحَّ (daha doğru, en doğru)¹⁰¹ kelimesinden gelmektedir. *Esseḥ mi?*¹⁰² ifadesi “doğru mu?” anlamında yaygın olarak kullanılır.

‘**Etebe**’: “Oda eşiği” anlamında kullanılmaktadır.¹⁰³ Kelimenin aslı Arapçada “eşik, basamak” anlamında kullanılan عَتَبَة sözcüğüdür.¹⁰⁴

‘**Etep etmaḥ**’: “Alay etmek” anlamındadır.¹⁰⁵ Kelimenin aslı Arapçada “azalmak, sitem etmek, uyarmak” anlamına gelen عَتَبَ sözcüğüdür.¹⁰⁶

‘**Eyal**’: Bu kelime “eş, zevce” manasında kullanılır.¹⁰⁷ Kelimenin aslı Arapçada “aile, aile fertleri, çocuk çocuk” anlamlarına gelen عِيَال sözcüğüdür.¹⁰⁸

‘**Eyreti**’: “Eğreti, ödünç” anlamında¹⁰⁹ kullanılan bu kelimenin aslı Arapçada aynı anlamlarda kullanılan إِعَارَة ve عَارِيَة sözcükleri olmalıdır.¹¹⁰

Ezbeḥlî/Ezveḥlî: “Zor, yorucu, zahmetli” anlamında kullanılmaktadır.¹¹¹ Bu kelimenin aslının Arapçada “kesmek, öldürmek, kurban etmek” anlamına gelen ذَبَح kelimesinin çoğul formu olan أَذْبَاح kelimesi olması muhtemeldir.¹¹² “Çok zor” anlamında mecazi bir alaka kurulmuştur.

‘**Ezye**’: “Kadın elbisesi” anlamına gelen bu kelimenin¹¹³ Aslı Arapçada “giysi, kıyafet, elbise, moda” anlamına gelen زِيَّ kelimesinin çoğul formu olan أَزْيَاء kelimesi olmalıdır.¹¹⁴

Fak: “Kapan, tuzak” anlamındadır.¹¹⁵ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen فَخَّ sözcüğüdür.¹¹⁶

⁹⁷ Saraç, *TUU*, 378.

⁹⁸ Dozy, *Tekmile*, 7/186; Ezherî, *Tehzîbu’l-Luğa*, 2/207; Ebû Nasr, *Sihâh*, 4/1402.

⁹⁹ Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Diyalekti*, 31.

¹⁰⁰ Ergin, *UAS*, 58.

¹⁰¹ Muhammed Hasan Cebel, *el-Mu‘cemu-l İştikâki el-Muassıl li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim* (Kahire: Mektebetu’l-âdâb, 2010), 3/1196-1197.

¹⁰² Saraç, *TUU*, 665.

¹⁰³ Ergin, *UAS*, 60; Saraç, *TUU*, 382.

¹⁰⁴ el-Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘ayn*, 2/75.

¹⁰⁵ Saraç, *TUU*, 382.

¹⁰⁶ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1453.

¹⁰⁷ Saraç, *TUU*, 383.

¹⁰⁸ Neşvân el-Ḥimyerî, *Şemsu’l-‘Ulûm*, 3/4858; İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab*, 11/488.

¹⁰⁹ Saraç, *TUU*, 384.

¹¹⁰ Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 13/163.

¹¹¹ Saraç, *TUU*, 359; Ergin, *UAS*, 62.

¹¹² Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 6/367.

¹¹³ Özçelik, *UMA*, 259; Ergin, *UAS*, 61; Saraç, *TUU*, 385; *DS*, 1/443.

¹¹⁴ İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab*, 14/367.

¹¹⁵ Ergin, *UAS*, 63; Kürkçüoğlu, *UA*, 109.

¹¹⁶ Dozy, *Tekmile*, 8/25; ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1679.

Felhen/Felhan: “Taşsız ve kumsuz toprak, kırmızı ve verimli toprak” anlamındadır.¹¹⁷ Kelimenin aslı Arapçada “toprağı sürmek, toprağı işlemek” anlamına gelen فَلَاح sözcüğüdür.¹¹⁸

Fihit/Fiht: Aşiret kollarının her birine *fihit/fiht* denir. Kelimenin aslı Arapçada aynı anlamda kullanılan ve aynı zamanda “hayvanın uyluğu” manasında olan فُحْد/فَحْد sözcüğüdür.¹¹⁹

Fıstıgal ‘Ebit: “Yer fıstığı” için kullanılır.¹²⁰ Arapçada “köle fıstığı” anlamına gelen فُسْتُقُ الْعَبِيد ifadesinden gelmiştir.¹²¹ Yerfıstığı Sudan’da çok ekildiği için bu ismi almış olmalıdır.

Fıta: “Peştamal” anlamında kullanılır.¹²² Kelimenin aslı Arapçada “peçete, havlu, bez” anlamına gelen فُوطَة sözcüğüdür.¹²³

Ficir: “Turfanda ve küçük turp” anlamındadır.¹²⁴ Kelimenin aslı Arapçada “turp” anlamına gelen فُجْل sözcüğüdür.¹²⁵

Filléz: “Müflis, parasız” anlamındadır.¹²⁶ Kelime, Arapçada aynı anlama gelen مُفْلِس veya فَلَاس sözcüğünden gelmiştir.¹²⁷

Firez: Ekinlerin biçilmesinden sonra ekin sapları ve artıklarıyla bırakılmış tarladır.¹²⁸ Kelime aynı anlamda Urfa Arapçasında اِفْرَازَه şeklinde kullanılmaktadır.

Firik: Buğday tarlada başak verip daha tam olgunlaşmadan başaklar toplanır ve yakılır. Samanından ayrılan yanık buğdaylar “carcar” denen makinelerde veya el değirmeninde bulgur gibi çekilerek pilavlık olarak saklanır. Bu pilavlık buğdaya “firik” denir.¹²⁹ Firik kelimesi Arapça aynı anlamda kullanılan فَرِيك sözcüğünden alınmıştır.¹³⁰

File: “Parça, fitil, ham keçeden yapılmış renkli zikzaklı desen malzemesi” anlamında kullanılır.¹³¹ Kelimenin aslı Arapçada “fitil, kıvrımlı ip, bükülmüş ip, ince ip” anlamına gelen فَتِيلَة/فَتِيلَة veya “pamuk veya ipek ip parçası” anlamına gelen فَتْلَة sözcüğüdür.¹³²

Gerbi: “Batıdan esen rüzgâr” anlamındadır.¹³³ Kelime Arapçada aynı anlamda غَرْبِي şeklinde kullanılmaktadır.¹³⁴

¹¹⁷ Özçelik, *UMA*, 259; Saraç, *TUU*, 389.

¹¹⁸ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, 242.

¹¹⁹ Ebû Nasr, *Sihâh*, 2/568.

¹²⁰ Saraç, *TUU*, 394.

¹²¹ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1449.

¹²² Özçelik, *UMA*, 259; Ergin, *UAS*, 109.

¹²³ ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1753; Dozy, *Tekmile*, 8/136-137.

¹²⁴ Saraç, *TUU*, 396.

¹²⁵ ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1675.

¹²⁶ Saraç, *TUU*, 397.

¹²⁷ Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 16/343-344; Dozy, *Tekmile*, 8/109.

¹²⁸ Saraç, *TUU*, 399.

¹²⁹ Saraç, *TUU*, 399; Ergin, *UAS*, 65; Kürkcüoğlu, *UA*, 110.

¹³⁰ Dozy, *Tekmile*, 8/59.

¹³¹ Saraç, *TUU*, 401; DS, 3/1874.

¹³² Dozy, *Tekmile*, 8/17; Ebû’t-Tâhir Muhammed b. Ya’kûb el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît* (Beyrut: Muessesetu’r-risâle, 2005), 1041.

¹³³ Saraç, *TUU*, 423.

¹³⁴ Dozy, *Tekmile*, 7/391.

Gümgüm: Silindir şeklinde kahve kaynatmaya mahsus büyük cezvedir.¹³⁵ Urfa Arapçasında da aynı kelime aynı anlamda kullanılır.¹³⁶ Kelimenin aslı Arapçada “ince ağızlı gümüş veya bakırdan yapılmış ve içinde su ısıtılan kap, içine gül suyu katılan şişe, cinlerin içine hapsedildiği efsanevi cezve” anlamlarına gelen قُمْقُمْ sözcüğüdür.¹³⁷

Haffaş/Heffaş: “Yarasa” anlamındadır.¹³⁸ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen خَفَّاش sözcüğüdür.¹³⁹

Hapḥap: “Takunya, nalın” anlamındadır.¹⁴⁰ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen قَبَّاب sözcüğüdür.¹⁴¹ Urfa ağzında *kaf* sesi *ha* sesine dönüştürülerek telaffuz değişikliğine gidilmiştir.

Harbıl: “Kalbur, elek” manasındadır.¹⁴² Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen غَرْبَال (*gırbāl*) sözcüğüdür.¹⁴³

Haşa: “Büyük çuval” anlamına gelir.¹⁴⁴ Kelimenin aslı Arapçada “çuval, çuval yapımında kullanılan kalın örgülü kumaş” anlamına gelen خَيْشَة sözcüğü olmalıdır.¹⁴⁵

Ḥatra/Ḥatire: “Kez, defa” anlamında kullanılır.¹⁴⁶ Arapçada “bir kez, bir an, bir defa hatırlamak” gibi manalarda kullanılan خَطَرَة sözcüğünden gelmektedir.¹⁴⁷

Havş: “Avlu, evin bahçesi” anlamına gelen bu kelime,¹⁴⁸ Arapçada da aynı anlamda kullanılan حَوْش kelimesinden gelmiştir.¹⁴⁹

Haza: “İşte, işte bu” anlamında bir beğenme ifadesidir.¹⁵⁰ Kelimenin aslı Arapçada “bu” anlamına gelen هَذَا işaret ismidir.

Hebbaz: “Ekmekçi” anlamındadır.¹⁵¹ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen خَبَّاز sözcüğüdür.¹⁵²

¹³⁵ Ergin, UAS, 72.

¹³⁶ Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Diyalekti*, 26.

¹³⁷ ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1859; Cebel, *el-Mu‘cemu-l İştikâki*, 1/488; İbn Manzûr, *Lisân’l- ‘Arab*, 12/495.

¹³⁸ Özçelik, *UMA*, 260; Saraç, *TUU*, 445.

¹³⁹ Feyyûmî, *el-Misbâh*, 1/175.

¹⁴⁰ Saraç, *TUU*, 468; Kürkçüoğlu, *UA*, 113; Özçelik, *UMA*, 260; Ergin, *UAS*, 75.

¹⁴¹ ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1769.

¹⁴² Saraç, *TUU*, 469.

¹⁴³ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1604.

¹⁴⁴ Ergin, *UAS*, 75.

¹⁴⁵ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/712; Dozy, *Tekmile*, 4/256.

¹⁴⁶ Ergin, *UAS*, 80; DS, 3/206; Saraç, *TUU*, 473.

¹⁴⁷ Zebîdî, *Tâcu’l- ‘Arûs*, 11/202; İbn Manzûr, *Lisân’l- ‘Arab*, 4/249; Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris el-Kazvîni İbn Fâris, *Mucmelu’l-Luğa* (Beyrut: Mu‘essesetu’r-Risâle, ts.), 296.

¹⁴⁸ Hacer Vilgenoğlu, *Şer‘iyye Sicillerine Göre H. 1039- 1040 (M. 1629- 1631) Yıllarında Ruha (Urfa), Bursa ve Ankara Şehirlerinde Gündelik Hayat* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 186.

¹⁴⁹ Ahmed Muhtâr ‘Umer, *Mu‘cem eş-Şavâb el-Luğavî* (Kahire: ‘Âlemu’l-kutub, 2008), 1/337; Ahmed Rızâ, *Mu‘cemu Metni’l-Luga* (Beyrut: Dâr Mektebetu’l-Hayat, 1958), 2/197.

¹⁵⁰ Saraç, *TUU*, 431.

¹⁵¹ Saraç, *TUU*, 438.

¹⁵² Dozy, *Tekmile*, 4/18.

Hebbe: “Tane” anlamındadır.¹⁵³ Ayrıca “biraz” anlamında da kullanılır. Örneğin *bir habbe keyfimiz vardı onu da aldı* ifadesi “biraz keyfimiz vardı onu da aldın” anlamına gelir. Bu kelimenin aslı Arapçada “tane, tohum, az miktar, çekirdek” gibi anlamlara gelen حَبَّة kelimesidir.¹⁵⁴

Hec: Urfa’da “hacı” kelimesinin kullanım şeklidir. Arapçada حَاج şeklindedir.

Hed: “Keskin” anlamındadır. Keskin sirkeye “hed sirke” denir.¹⁵⁵ Bu kelime Arapçada “keskin, şiddetli” anlamındaki حَد sözcüğünden gelmiştir.¹⁵⁶

Heket: “Hikâye, masal” anlamında kullanılmaktadır.¹⁵⁷ Arapçada da eriller için حَكَى, dişiller için de حَكَّت şeklinde “anlattı, hikâye etti” anlamında geçmiş zamanlı bir fiil vardır. Mastarı da حَكَايَة (hikâye) şeklindedir.¹⁵⁸ Urfa ağızındaki bu kelime Arapçadaki حَكَايَة sözcüğünden geldiğini düşünüyoruz.

Hekke: “Çapa” anlamında kullanılmaktadır.¹⁵⁹ Bu kelimenin aslı Arapçada “kazımak, kaşımak” anlamına gelen حَكَّ fiili olmalıdır.¹⁶⁰ Zira çapa ile yer kazılır. Urfa ağızında *hekkelemeh* ifadesi de “çapalamak” anlamındadır.¹⁶¹

Hekket: “Gerçek” anlamında kullanılır.¹⁶² *Hekket mi?* ifadesi “gerçekten mi?” anlamında sıkça kullanılır. Kelimenin aslı Arapçada “doğruluk, gerçek” anlamına gelen حَقِيقَة sözcüğüdür.¹⁶³

Hel’at: Düğünde gelinin akrabalarına damat evinin verdiği hediyedir.¹⁶⁴ Kız tarafı gelin için istenen takıya, giyim kuşama ilaveten kızın kardeşine, amcasına, dayısına hediye ya da bir miktar para istenmesidir.¹⁶⁵ Urfa Arapçasında damat tarafının kızın dayısına verdiği para veya altın anlamındadır. Gelinin dayısı damat ve gelini davet ettiğinde harcama yapması ve hediye alması amacıyla verilir.¹⁶⁶ Kelimenin aslı Arapçada “hibe veya hediye olarak verilen elbise, değerli mal” anlamına gelen خَلْعَة sözcüğüdür.¹⁶⁷ Hil’at, halife ve hükümdarlar arasında, birine taltif amacıyla verilen elbise, başlık, kemer, hamail, kılıç, at, davul, bayrak ve para gibi hediyeleri ifade eden bir gelenek haline gelmiştir.¹⁶⁸

Helfe: “Kalfa” anlamında kullanılan bu kelime,¹⁶⁹ Arapçadaki خَلْف kelimesinden gelmiş olmalıdır. Bir zarf olan خَلْف “arkasında” anlamına gelmektedir. Ayrıca خَلْف fiili, “arkasından geldi, ondan sonra işi, yönetimi ele aldı” manasındadır.¹⁷⁰ Kalfa da ustanın arkasında çalıştığı ve ondan sonra geldiği için ortak bir anlam mevcuttur.

¹⁵³ Özçelik, UMA, 261; Saraç, TUU, 438.

¹⁵⁴ ‘Alî b. İsmail, *el-Muḥkem ve l-muḥîṭu l-a’zam*, 2/545; İbn Manzûr, *Lisân l-‘Arab*, 1/293.

¹⁵⁵ Saraç, TUU, 993.

¹⁵⁶ ‘Umer, *Mu’cem*, 1/456.

¹⁵⁷ Ergin, UAS, 78; Saraç, ŞADS, 181.

¹⁵⁸ es-Seyyid Muḥammed b. es-Seyyid Ḥasan Muḥammed b. es-Seyyid Ḥasen, *er-Râmûz ‘Alâ’s-Şihâh*, thk. Muḥammed ‘Alî ‘Abdulkerîm er-Rudeynî (Dımaşk: y.y., 1986), 29; er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, 78; ‘Umer, *Mu’cem*, 1/541.

¹⁵⁹ Ergin, UAS, 78; Saraç, TUU, 447.

¹⁶⁰ ‘Umer, *Mu’cem*, 1/535; Cebel, *el-Mu’cemu-l İştikâki*, 1/476.

¹⁶¹ Saraç, TUU, 447.

¹⁶² Saraç, TUU, 447.

¹⁶³ el-Ferâhidî, *Kitâbu l-‘ayn*, 3/6.

¹⁶⁴ Özçelik, UMA, 261.

¹⁶⁵ Saraç, TUU, 476.

¹⁶⁶ Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Diyalekti*, 28.

¹⁶⁷ Zebîdî, *Tâcu l-‘Arûs*, 20/523; ‘Umer, *Mu’cem*, 1/683.

¹⁶⁸ Mehmet Şeker, “Hil’at”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 1998).

¹⁶⁹ Özçelik, UMA, 261; Ergin, UAS, 78; Saraç, TUU, 476.

¹⁷⁰ Ebû Bekr Muḥammed b. el-Kâsım İbnu l-Enbârî, *ez-Zâhir fî Me’ânî Kelimâti’n-Nâs*, thk. Ḥâtim Şâlih ed-Dâmin (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1412), 1/506; Zebîdî, *Tâcu l-‘Arûs*, 23/267; ‘Umer, *Mu’cem*, 1/683.

Hemis: “Perşembe” anlamında kullanılmaktadır.¹⁷¹ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlamdaki *الْخَمِيس* sözcüğüdür.¹⁷²

Henek: “Şaka, alay, ciddi olmayan söz” anlamına gelmektedir.¹⁷³ Bu kelime Arapçada “çene” anlamına gelen *حَنَك* sözcüğünden gelmiş olabilir.¹⁷⁴ Zira konuşma ile çene arasında bir ilişki mevcuttur. Örneğin “çok konuşan” için “çenesi düşük”; “susmak” için “çenesini kapamak”; “konuşturmak” için “çenesini açmak” gibi deyimler dilimizde kullanılmaktadır.

Hes/ Hās: “Marul” anlamına gelir.¹⁷⁵ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen *خَسَّ* sözcüğüdür.¹⁷⁶

Heşşeş: “Maganda, başıbozuk, serseri, sarhoş” anlamında kullanılmaktadır.¹⁷⁷ Kelimenin aslı muhtemelen “haşhaş bağımlısı, esrar kullanan, esrarkeş” anlamında kullanılan *حَشَّاش* kelimesi olmalıdır.¹⁷⁸ “*Heşşeşlennen geze geze, sen de olmuştun bi heşşeş*”¹⁷⁹ ifadesinde de *heşşeş* kelimesine bu manayı vermek mümkündür. “Serseri” ile “esrarkeş” arasında da anlam yakınlığı mevcuttur.

Hét: “İnce ve sağlam urgan” anlamındadır.¹⁸⁰ Urfa ağzında *hét kesilmağ* şeklindeki deyim “korkmak, ipi (damarı) kesilmek, dizinin bağı çözülme” anlamındadır.¹⁸¹ Kelimenin aslı Arapçada “ip, sicim, lif, iplik, bağ” anlamına gelen *حَيْط* sözcüğüdür.¹⁸²

Hetem: “Yüzük” anlamındadır.¹⁸³ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen *حَاتَم* sözcüğüdür.¹⁸⁴

Hetep: “Odun” anlamındadır.¹⁸⁵ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen *حَطَب* sözcüğü olup,¹⁸⁶ Urfa ağzındaki kelime “h” sesi “h” sesine dönüşmüştür.

Hevala/Havala: Bu kelime genelde ev için kullanılıp “görüş alanı, etraf” manasına gelir.¹⁸⁷ Örneğin *hevalası yoh*¹⁸⁸ ifadesi “etrafında ev yok, görüş alanı açık” anlamında kullanılır. Özellikle ev satış ilanlarında bir artı olarak bu özellik sıkça kullanılır. Bu kelimenin aslı Arapçada “çevresinde, etrafında, yakınında” gibi anlamlara gelen *حَوْل* kelimesidir.¹⁸⁹

Heyat: “Avlu, evin bahçesi” anlamında kullanılmaktadır.¹⁹⁰ Bu avlu genelde gündelik hayatın geçtiği yer ve yaşam alanıdır. Zira yazı ve baharı sıcak geçen Urfa’da hayatın çoğu avluda geçer. Ev

¹⁷¹ Saraç, *TUU*, 476.

¹⁷² ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/698.

¹⁷³ DS, 3/2272; Ergin, *UAS*, 78; Kürkçüoğlu, *UA*, 113; Saraç, *TUU*, 451.

¹⁷⁴ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/574.

¹⁷⁵ Kürkçüoğlu, *UA*, 113; Özçelik, *UMA*, 261; Ergin, *UAS*, 75; Saraç, *TUU*, 471.

¹⁷⁶ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/643; er-Râzî, *Muhtârû’s-Sihâh*, 90.

¹⁷⁷ Kürkçüoğlu, *UA*, 113; Ergin, *UAS*, 79; Saraç, *TUU*, 457.

¹⁷⁸ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/501.

¹⁷⁹ Saraç, *TUU*, 457.

¹⁸⁰ Saraç, *TUU*, 479; Ergin, *UAS*, 79; Saraç, *ŞADS*, 182.

¹⁸¹ Saraç, *TUU*, 480.

¹⁸² er-Râzî, *Muhtârû’s-Sihâh*, 99.

¹⁸³ Saraç, *TUU*, 480; Ergin, *UAS*, 79.

¹⁸⁴ Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 32/43.

¹⁸⁵ Saraç, *TUU*, 480.

¹⁸⁶ el-Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘ayn*, 3/173.

¹⁸⁷ Ergin, *UAS*, 76; Saraç, *TUU*, 457.

¹⁸⁸ Saraç, *TUU*, 457.

¹⁸⁹ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/589.

¹⁹⁰ Kürkçüoğlu, *UA*, 113; Ergin, *UAS*, 76; Özçelik, *UMA*, 261; Saraç, *TUU*, 458.

işlerinden gece sohbetine, yemekten uykuya kadar etkinliklerin büyük kısmı avluda gerçekleşir. *Heyat* kelimesinin aslı Arapçada “yaşam, hayat, ömür, canlılık” anlamına gelen حَيَاة sözcüğü olmalıdır.¹⁹¹

Heyif: “İntikam, intikam duygusu” anlamına gelir.¹⁹² Kelimenin aslı Arapçada “zulüm, eziyet, adaletsizlik, haksız hüküm” gibi anlamlara gelen حَيْف kelimesi olmalıdır.¹⁹³ Zulme uğrayan kişi intikam duygusu besler. Dolayısıyla iki kelime arasında anlam ilişkisi mevcuttur.

Heyyat: “Terzi” anlamına gelir.¹⁹⁴ Kelime Arapçada aynı anlama gelen حَيَّاط sözcüğünden gelmektedir.¹⁹⁵

Hezve: “Bir yere saldırmak, gazve” anlamındadır.¹⁹⁶ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen غَزْوَة sözcüğüdür.¹⁹⁷

Hülləsi: “Sünepe, zavallı, beceriksiz” anlamındadır.¹⁹⁸ Kelimenin Arapçada “bir şeye bağlanmak, bir yere yapışıp kalmak, hayvanların sırtında eşyaların altına serilen hasır” anlamlarına gelen جُلْس sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.¹⁹⁹

Humbıl: “Beceriksiz” anlamında kullanılır.²⁰⁰ Kelimenin Arapçada “ahmak, deli, budala” anlamına gelen حَبْل sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.²⁰¹

Hırif/Hırıflamağ: *Hırif*, “bunak, ihtiyar” anlamında kullanılır.²⁰² *Hırıflamağ* ise “bunamak” anlamındadır.²⁰³ Kelimenin aslı Arapçada “bunamak, yaşlılık sebebiyle abuk subuk davranmak” anlamına gelen خَرَف sözcüğüdür.²⁰⁴

Hışış: “Çingirak, ses çıkaran çocuk oyuncağı” anlamındadır.²⁰⁵ Kelimenin aslı Arapçada “ses çıkarmak, hışırdamak, tıkırdamak, madeni ses çıkarmak, çangırtı sesi çıkarmak” anlamına gelen خَشْخَشَن / خَشْخَشَة sözcüğüdür.²⁰⁶

Hıttı: “Acur” anlamında kullanılır.²⁰⁷ Kabakgillerden, kabuğu çizgili ve nadiren tüylü, bir hıyar çeşididir. Bu bitki Arapçada قِثَّاء (*kiṣṣā*) ve قِثَّة (*kitte*) isimleriyle bilinir.²⁰⁸ Kelime Harran lehçesine خَطِّي (*hatti*) şeklinde geçmiştir. Urfa ağzına da buradan geçmiştir.

¹⁹¹ Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, 37/507; Ahmed Rızâ, *Mu'cemu Metni'l-Luğa*, 2/210.

¹⁹² Saraç, *TUU*, 459.

¹⁹³ İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab*, 9/60; Nedim Mar'aslı - Usâme Mar'aslı, *eş-Şihâh fi'l-Luğa ve'l-'Ulûm: Tecdîd Şihâh el-'Allâme el-Cevherî* (Beyrut: Dâru'l-Hadâra el-Arabiyye, 1974), 1179.

¹⁹⁴ Saraç, *TUU*, 460.

¹⁹⁵ 'Umer, *Mu'cem*, 1/713.

¹⁹⁶ Saraç, *TUU*, 481.

¹⁹⁷ 'Umer, *Mu'cem*, 2/1617.

¹⁹⁸ Saraç, *TUU*, 482; Ergin, *UAS*, 80.

¹⁹⁹ Ebû Nasr, *Sihâh*, 3/919; er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, 78; İbn Faris, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*, 2/97.

²⁰⁰ Kürkçüoğlu, *UA*, 114; Ergin, *UAS*, 81; Saraç, *TUU*, 482.

²⁰¹ el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'ayn*, 4/272; 'Umer, *Mu'cem*, 1/611.

²⁰² Saraç, *TUU*, 485.; *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, 3/2370

²⁰³ Saraç, *TUU*, 485.

²⁰⁴ el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'ayn*, 4/251; Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa*, 7/150.

²⁰⁵ Saraç, *TUU*, 487; Ergin, *UAS*, 82.

²⁰⁶ 'Umer, *Mu'cem*, 1/644; Ebû'l-Kâsım Maḥmûd b. 'Amr ez-Zemaḥşerî, *el-Fâik fi Ğarîbi'l-Hadîs*, thk. 'Alî Muhammed el-Bicâvî -Maḥmud Ebû'l-Faḍl İbrahim (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/369.

²⁰⁷ Saraç, *TUU*, 489; Kürkçüoğlu, *UA*, 114; Ergin, *UAS*, 82.

²⁰⁸ Feyyûmî, *el-Misbâh*, 2/490; 'Umer, *Mu'cem*, 3/1773-1776.

Hıbrıye: Kadınların neçek üzerine veya altına sarık gibi sardıkları ipek veya şifon örtüdür.²⁰⁹ Bu kelime Urfa ağzına, Harran lehçesinden geçmiştir.²¹⁰

Hövf: “Korku” anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin aslı Arapçada aynı anlamdaki خَوْف sözcüğüdür.²¹¹ Kelimenin telaffuzunda “a” sesi “ö” sesine dönüşmüştür. Bunun sebebi muhtemelen Urfa’da konuşulan Arapçanın etkisidir. Zira Harran lehçesinde ortası sakın vav olup üç harfli olan kelimeler uzatmalı (ō) sesiyle telaffuz edilir. Dolayısıyla aynı kelime Harran lehçesinde hōf şeklinde telaffuz edilir.²¹² Uzatmalı o sesi Urfa ağzında ö sesine dönüştürülmüştür.

Hulf: Urfa ağzında *hulf etmaḥ* “sözünden dönmek, caymak” anlamında kullanılır.²¹³ Arapçada أَخْلَف fiili “sözünden dönmek, sözünde durmamak” anlamına gelir. Bunun mastarı إِخْلَاف şeklindedir.²¹⁴ Aynı zamanda “sözünde durmama” anlamında خُلْف şeklinde başka bir sözcük te mevcuttur.²¹⁵ Dolayısıyla *hulf* kelimesinin aslı Arapçadan gelmektedir.

Hulḥ/ Hūḥ: “Hal, derman, sabır, neşe, işi yapma isteği” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.²¹⁶ *Hulḥum yok* ifadesi²¹⁷ “halim yok, sabrım yok” anlamında çok yaygın kullanılır. Bu kelimenin Arapçada “ahlak, huy, karakter” anlamlarına gelen خُلُق / خُلُق kelimesinden gelmiş olması muhtemeldir.²¹⁸

Hurç: “Heybe” anlamındadır.²¹⁹ Kelimenin aslı Arapçada “heybe, torba, kese, sırt çantası” anlamına gelen خُرْج sözcüğüdür.²²⁰

Hülliyet: “Kişinin sahip olduğu altın ve süs eşyası” anlamında kullanılır.²²¹ Bu kelimenin aslı Arapçada “takı, süs, ziynet” anlamlarına gelen حُلْيَة sözcüğü olmalıdır.²²²

İcar: “Kira” anlamındadır.²²³ Bu kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen إِيْجَار kelimesidir.²²⁴

İsnayın: “Pazartesi” anlamındadır.²²⁵ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen الْإِسْنَيْن sözcüğüdür.

İvési: Arap ırkına mensup bir koyun türüdür. Arapçada عَوْسِي şeklinde bilinir.²²⁶

Kabala: “Götürü usulü, yevmiye ile değil de iş bitimine göre anlaşma” anlamında kullanılmaktadır.²²⁷ Bu kelimenin aslı Arapçada “sözleşme, kefillik, yıllık ödeme karşılığı kiralama”

²⁰⁹ Saraç, TUU, 461.

²¹⁰ Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Dialekti*, 284.

²¹¹ Mar’aşli - Mar’aşli, *Tecdîd Şihâh*, 1417.

²¹² Bkz. Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Dialekti*, 90.

²¹³ Saraç, TUU, 494.

²¹⁴ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/683.

²¹⁵ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, 95.

²¹⁶ Ergin, UAS, 84; Kürkçüoğlu, UA, 115; Saraç, TUU, 494.

²¹⁷ Saraç, TUU, 494.

²¹⁸ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, 95; ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/688; İbn Fâris, *Mucmelu’l-Luğa*, 301.

²¹⁹ Ergin, UAS, 84; Kürkçüoğlu, UA, 115; Saraç, TUU, 494.

²²⁰ Mar’aşli - Mar’aşli, *Tecdîd Şihâh*, 1253; ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/628.

²²¹ Saraç, TUU, 464.

²²² İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab*, 14/195; Fettenî, *Mecma‘u Bihâri’l-Envâr*, 5/387.

²²³ Ergin, UAS, 86.

²²⁴ Dozy, *Tekmile*, 1/85.

²²⁵ Saraç, TUU, 508.

²²⁶ Zebidî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 16/294.

²²⁷ Ergin, UAS, 90; Kürkçüoğlu, UA, 119; Saraç, TUU, 515.

anlamına gelen قَبَالَة sözcüğü²²⁸ veya “karşısında” anlamına gelen قَبَالَة sözcüğüdür.²²⁹ Zira iş bitirme karşılığında ücret verilmesi üzere anlaşma yapılmaktadır.

Κazzaz/Κazaz: “İpek işleyen, ipekçi, ipek işi yapan esnaf” anlamındadır.²³⁰ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen قَزَّاز sözcüğüdür.²³¹

Κedd: Urfa ağzında *keddi keder* ifadesi “yeteri kadar” anlamındadır. Buradaki *kedd* kelimesi Arapçada “miktar, kadar” anlamına gelen قَدَّ sözcüğüdür.²³²

Kedene: Çift süren hayvanların boyunlarına takılan meşin halka, boyunduruk anlamındadır.²³³ Urfa Arapçasında da atlara takılan “hamut” anlamında kullanılır. Kelimenin aslı Arapçada “kuyuya indirilen kovanın sallanmaması için ortasındaki halkaya geçirilen ve düzgün durmasını sağlayan ip, devenin tutulduğu ip” anlamına gelen كِدَان sözcüğü olabilir.²³⁴ Yine “boyunduruk” anlamına gelen قَدَان / قَدَان kelimesinin²³⁵ Urfa ağzında *kedene* şekline dönüşmüş olması da muhtemeldir.

Kefye: Arap erkeklerinin kışın soğuktan, yazın kızgın güneş ışıklarından korunmak için başlarına örttükleri ve ‘egal altına takılan başörtüsüdür.²³⁶ Kelimenin aslı Arapçada “kufiye, başörtüsü, poşu, ‘egal altına giyilen başörtüsü” anlamlarına gelen كُوفِيَّة sözcüğüdür.²³⁷

Κeḩet: “Yokluk” anlamındadır. Arapçada “kıtlik, kuraklık” anlamına gelen قَحْط sözcüğünden alınmıştır.²³⁸

Κeḩke: “Simit” anlamına gelir.²³⁹ Bu kelimenin aslı, Arapçada “kek, kurabiye, simit” anlamındaki كَكْ veya كَكَّة sözcüğüdür.²⁴⁰ Kelime Urfa ağzına geçerken ‘ayn sesi ḩa sesine dönüşmüş ve telaffuz değişikliği meydana gelmiştir.

Κelle: “Kumbara, para çekmecesı” anlamındadır.²⁴¹ Kelime Urfa Arapçasında “kumbara” anlamında *ḩilli* şeklinde kullanılır. Kelimenin aslı Arapçada “testi” anlamına gelen قَلَّة kelimesi olmalıdır.²⁴²

Kemmin: “Kimyon” anlamına gelen bu kelime,²⁴³ Arapça كَمُون sözcüğünden alınmıştır.²⁴⁴

²²⁸ Ahmed Rızâ, *Mu'cemu Metni'l-Luga*, 4/486; Neşvân el-ḩimyerî, *Şemsu'l-'Ulûm*, 8/5355; Dozy, *Tekmile*, 8/178.

²²⁹ ‘Umer, *Mu'cem*, 3/1771.

²³⁰ Özçelik, *UMA*, 262; Ergin, *UAS*, 94; Saraç, *TUU*, 552.

²³¹ Dozy, *Tekmile*, 8/264.

²³² ‘Umer, *Mu'cem*, 3/1779.

²³³ *DS*, 4/2718.

²³⁴ Ahmed Rızâ, *Mu'cemu Metni'l-Luga*, 5/37.

²³⁵ ‘Alî b. İsmail, *el-Muḩkem ve'l-muḩîtu'l-a'zam*, 9/351.

²³⁶ Saraç, *TUU*, 585.

²³⁷ Fanyâmâdî (F.) Abdurrahim, *Mu'cemu'd-dahîl fi'l-luḩati'l-'Arabiyyeti'l-hadîse ve lehecâtiha* (Dimeşk: Dâru'l-kalem, 2011), 186.

²³⁸ Ebû Nasr, *Sihâh*, 3/1151.

²³⁹ Saraç, *TUU*, 586.

²⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisân'l-'Arab*, 27/314; ‘Umer, *Mu'cem*, 3/1941.

²⁴¹ Kürkçüoğlu, *UA*, 121.

²⁴² er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, 259.

²⁴³ Saraç, *TUU*, 590.

²⁴⁴ ‘Umer, *Mu'cem*, 3/1961.

Kenne: “Cam, cam kırığı, cam şişe” anlamında kullanılır.²⁴⁵ Kelimenin aslı Arapçada “cam şişe” anlamında kullanılan قَيْنَة sözcüğüdür.²⁴⁶

Keremet: “Kayıp, zarar ziyan” anlamındadır.²⁴⁷ Arapçada “kayıp, nakdi ceza, hasar tazminatı” anlamında kullanılan غَرَامَة sözcüğünden alınmıştır.²⁴⁸

Kerip: “Yabancı” anlamına gelir.²⁴⁹ Sözcüğün aslı Arapçada aynı anlama gelen غَرِيب kelimesidir.²⁵⁰

Ketim: “Kimliği olmayan kişi” anlamında kullanılmaktadır.²⁵¹ Kelimenin aslı “saklamak, gizlemek, gizlilik, bahsetmeme” anlamında kullanılan كَتَم sözcüğüdür.²⁵² Genelde askere gitmekten kaçınmak ve gizlenmek için kimlik çıkarılmayıp nüfusa kayıt yapılmazdı.

Kevil: “Söz, ant, yemin” manasındadır. *Kevilleşmah* ise “karşılıklı olarak söz vermek” anlamındadır.²⁵³ Bu kelimeler Arapçada aynı anlamda kullanılan قَوْل sözcüğünden gelmiştir.

Kımil: Buğdaylara dadanan, tahtakurusuna benzer koku çıkaran kanatlı bir böcektir.²⁵⁴ Arapçada “bit” anlamına gelen قَمَل sözcüğünden gelmiş olmalıdır.²⁵⁵

Kıtlıyamut: “Ucu ucuna, zar zor” anlamlarında kullanılmaktadır. Saraç, sözcüğün Türkçe “kıt” sözcüğüyle Arapçadaki “mevt” sözcüklerinden meydana geldiğini ve “yoklukla ölüm arasında” anlamını taşıdığını ifade etmiştir.²⁵⁶ Bu ifadenin aslı Arapçada “ölmeyecek kadar azık sahibi olmak” anlamında olan ve Harran lehçesinde قُوت لَا يُمُوت (*kūt lā-ymūt*) şeklinde yaygın olarak kullanılan deyimdir.²⁵⁷ Ayrıca buradaki kelime *mevt* şeklinde isim değil, *yemūt* şeklinde muzari fiil formundadır.

Kurk/Gurk: “Kuluçka” anlamındadır.²⁵⁸ Kelimenin aslı Arapçada “tavuğun kuluçkaya yatması, kuluçkadayken çıkardığı ses” anlamındaki فَرَق ve “kuluçkaya yatan tavuk” anlamındaki فَرْقَة sözcüğüdür.²⁵⁹

Kutéz: “Kuyruğu kesik hayvan” anlamındadır.²⁶⁰ Bu kelime Urfa Arapçasında da aynı manada أَكْطَز şeklinde kullanılır.

Kutni: “Pamuklu kumaş” anlamındadır.²⁶¹ Kelimenin aslı Arapçada “pamuklu” anlamına gelen قُطْنِي sözcüğüdür.²⁶²

²⁴⁵ Saraç, *TUU*, 544.

²⁴⁶ ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1865.

²⁴⁷ Saraç, *TUU*, 545.

²⁴⁸ Dozy, *Tekmile*, 7/401.

²⁴⁹ Ergin, *UAS*, 98; Saraç, *TUU*, 547.

²⁵⁰ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1603.

²⁵¹ Saraç, *TUU*, 600.

²⁵² İbn Faris, *Mu‘cemu mekâyisi ‘l-luğa*, 5/157.

²⁵³ Saraç, *TUU*, 550.

²⁵⁴ Ergin, *UAS*, 101.

²⁵⁵ Ebû Nasr, *Sihâh*, 5/1805.

²⁵⁶ Saraç, *TUU*, 561.

²⁵⁷ Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Diyalekti*, 359.

²⁵⁸ *DS*, 3/2199; Saraç, *TUU*, 573.

²⁵⁹ Dozy, *Tekmile*, 8/242; Ezherî, *Tehzibu ‘l-Luğa*, 8/228.

²⁶⁰ Saraç, *TUU*, 577.

²⁶¹ Kürçüoğlu, *UA*, 124; Ergin, *UAS*, 109.

²⁶² ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1840.

Külfet: “Külfet, geçindirmekle yükümlü olunan fert” anlamında kullanılır.²⁶³ Kelimenin aslı Arapçada “zahmet, masraf, meşakkat, emek” gibi anlamlara gelen كُفَّة sözcüğüdür.²⁶⁴ Kelimenin telaffuzunda kalb (harflerin yer değiştirmesi) meydana gelmiştir. “Aile geçindirmek” ile “zahmet ve masraf” birbiriyle ilişkilidir.

Küheyla: Gözüne sürme çekilmiş gibi bir görüntü veren, güzelliğiyle nam salan bir tür Arap atıdır.²⁶⁵ Küheyla kelimesinin aslı asıl Arap atı için kullanılan كُحَيْلَى sözcüğüdür.²⁶⁶

Lebbe: “Boyna takılan altın dizisi” anlamındadır.²⁶⁷ Kelime Urfa Arapçasında “kolye” anlamındadır. Kelimenin aslı Arapçada “kolye takılan yer, göğsün üst kısmı” anlamına gelen لَبَّة sözcüğüdür.²⁶⁸

Lebeni: “Ayran çorbası” anlamına gelmektedir. Yoğurt, dövme buğday ve nohutla yapılıdır.²⁶⁹ Bu kelimenin aslı Arapçada “süt, ayran” anlamına gelen لَبَن kelimesinin ism-i mensub formu olan ve “ayranlı” anlamına gelen لَبْنِي sözcüğüdür.²⁷⁰

Lehse: “An, lahza” anlamında kullanılır.²⁷¹ Sözcüğün aslı Arapçada aynı anlama gelen لَحْظَة sözcüğüdür.²⁷² Kelimenin telaffuzunda “z” sesi “s” sesine dönüşmüştür.

Lü‘üb/ Lö‘öp: “Oyun, hile” anlamındadır.²⁷³ Arapçada “oyun” anlamına gelen لُعْب / لُغْب sözcüğünden gelmiştir.²⁷⁴

Malhuta: Bir tür çorbadır.²⁷⁵ Kelimenin aslı Arapçada “karışık, karıştırılmış” anlamlarına gelen ve aynı zamanda bir yemek ismi olan مَخْلُوطَة sözcüğüdür.²⁷⁶ Kelimenin telaffuzunda kalb meydana gelmiştir.

Malluta: Daha çok Arap kadınlarının giydiği mantoya benzeyen bir tür ince üstluktur.²⁷⁷ Arapçada “kaftan” anlamına gelen مَلُوطَة sözcüğünden gelmiştir.²⁷⁸

Marhama: “Büyük mendil” anlamında kullanılmaktadır.²⁷⁹ Urfa’da konuşulan Arapçada da “başörtüsü, neçek” anlamındadır. Bu kelimenin aslı Arapçada “mendil” anlamında kullanılan مَحْرَمَة sözcüğü olup,²⁸⁰ kelimenin telaffuzunda kalb (harflerin yer değiştirmesi) meydana gelmiştir.

²⁶³ Saraç, TUU, 614.

²⁶⁴ İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab*, 9/307; er-Râzî, *Muhtârû’s-Sihâh*, 272; Dozy, *Tekmile*, 9/131.

²⁶⁵ Saraç, TUU, 614.

²⁶⁶ Dozy, *Tekmile*, 9/42.

²⁶⁷ Ergin, UAS, 112; Kürkçüoğlu, UA, 124.

²⁶⁸ ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1987.

²⁶⁹ Ergin, UAS, 112; Saraç, TUU, 622.

²⁷⁰ ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1992.

²⁷¹ Saraç, TUU, 624.

²⁷² Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 20/270; Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Ebû’l-Feth Şemsu’d-Dîn el-Ba‘lî, *el-Muṭṭali‘ ‘Alâ Elfâzi’l-Mukni‘*, thk. Maḥmûd el-Arnâvût, Yâsîn Maḥmûd el-Ḥatîb (b.y.: y.y., 1423), 415.

²⁷³ Ergin, UAS, 115; Saraç, *ŞADS*, 182; Saraç, TUU, 635.

²⁷⁴ Ebû Nasr, *Sihâh*, 1/219.

²⁷⁵ Saraç, TUU, 640.

²⁷⁶ Dozy, *Tekmile*, 4/173; ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/682.

²⁷⁷ Saraç, TUU, 640.

²⁷⁸ Ebû’l-Yumn ‘Abdurrahman b. Muhammed Ebû’l-Yumn el-‘Uleymî, *el-Unsu’l-Celîl bi Târîhi’l-Kuds ve’l-Halîl*, thk. ‘Adnân Yûnus ‘Abdulmecîd Nebâte (Amman: y.y., ts.), 1/371; Dozy, *Tekmile*, 10/108.

²⁷⁹ Ergin, UAS, 117; Özçelik, UMA, 264; Saraç, TUU, 643.

²⁸⁰ Dozy, *Tekmile*, 3/150.

Maslah ve Sallahana: “Hayvanların kesim ve soyum yeri” anlamındadır.²⁸¹ Bu kelimenin aslı Arapçada “kesim yeri, mezbahane” anlamına gelen مَسْلَحْ sözcüğüdür. Ayrıca Urfa ağzında “mezbaha” anlamında kullanılan *sallahana* kelimesi de kullanılmaktadır. Bu kelimenin aslı da Arapçada aynı anlamda kullanılan سَلْحَانَة sözcüğüdür.²⁸²

Masluka: Urfa’da “Yahudi Kiftesi” şeklinde bilinen yemeğin diğer adı *masluka*’dır.²⁸³ Arapçada “haşlanmış” anlamına gelen ve aynı zamanda bir yemek ismi olan مَسْلُوقَة sözcüğünden gelmiştir.²⁸⁴ Yemek pişirilirken haşlandığı için bu ad verilmiştir.

Mecanen: “Karşılıksız, ücretsiz, para ödemedenden” anlamındadır.²⁸⁵ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen مَجَانًا sözcüğüdür.²⁸⁶

Mecrefe: Bu isim bir çeşit bahçe küreği veya uzun saplı çapa için kullanılır.²⁸⁷ Kelimenin aslı Arapçada “kazma, kürek, çapa, bel” anlamlarına gelen مَجْرَفَة sözcüğüdür.²⁸⁸

Meķet: “Divan, kanep, sedir” anlamında kullanılır.²⁸⁹ Kelimenin aslı Arapçada “oturulan yer, oturak, divan, kanep, sandalye, bank” gibi anlamlara gelen مَقْعَد kelimesidir.²⁹⁰ Meķet kelimesi müģe ‘et şeklinde “meclis” anlamında da kullanılmaktadır.²⁹¹

Mekir: “Kötü adam” anlamında kullanılan bu kelime,²⁹² Arapçada “kurnaz, hilekâr, sinsî” anlamındaki مَكِير sözcüğünden gelmektedir.²⁹³

Mespeķ: “Çarşı hamamı” anlamındadır.²⁹⁴ Saraç kelimenin aslının Arapçada “sabahlama yeri” yani مَصْبَح sözcüğünden geldiğini ifade etmiştir.²⁹⁵ Ancak kelimenin aslı Arapçada “yüzme yeri, havuz” anlamına gelen مَسْبَح sözcüğüdür.²⁹⁶

Meşrefe: “Su ibriķi” anlamındadır.²⁹⁷ Kelimenin aslı Arapçada “çeşme, pınar, içme kabı” anlamlarına gelen مَشْرَبَة sözcüğü olmalıdır.²⁹⁸

Mét: “Ölüm, ölü, meyyit” anlamındadır.²⁹⁹ *Méti kaķa*³⁰⁰ özellikle beddualarda kullanılan ve “ölün çıksın, ölesin” anlamına gelen bir deyimdir.

²⁸¹ Ergin, *UAS*, 117; Saraç, *TUU*, 644-739.

²⁸² ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1091.

²⁸³ Saraç, *TUU*, 872.

²⁸⁴ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1096.

²⁸⁵ Özçelik, *UMA*, 264.

²⁸⁶ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, 290.

²⁸⁷ Ergin, *UAS*, 118; Saraç, *TUU*, 1200.

²⁸⁸ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Dureyd el-Ezdî İbn Dureyd, *Cemheretu’l-Luĝa*, thk. Remzî Munîr Ba‘lebekkî (Beirut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâÿîn, 1408), 1/462; ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/365.

²⁸⁹ Ergin, *UAS*, 119; Saraç, *TUU*, 651.

²⁹⁰ Dozy, *Tekmile*, 8/335; ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/1842.

²⁹¹ Saraç, *TUU*, 676.

²⁹² Ergin, *UAS*, 119; Saraç, *TUU*, 652.

²⁹³ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, 296.

²⁹⁴ Saraç, *TUU*, 658.

²⁹⁵ Saraç, *TUU*, 658.

²⁹⁶ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1024.

²⁹⁷ Saraç, *ŞADS*, 182.

²⁹⁸ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, 253; ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1182; Dozy, *Tekmile*, 6/283.

²⁹⁹ Saraç, *TUU*, 659.

³⁰⁰ Saraç, *TUU*, 659.

Mısallak: “Soyunmuş, çıplak” anlamına gelir.³⁰¹ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen مُسْلَخْ sözcüğüdür.³⁰²

Mıtrıp: “Çingene, cimri, müzik aleti çalan kimse” anlamında kullanılmaktadır.³⁰³ Kelimenin aslı Arapçada “çalıcı, şarkıcı” anlamına gelen مُطْرِبْ sözcüğüdür.³⁰⁴ Çingeneler genelde çalgı çalarak geçimini sağlar. Dolayısıyla iki kelime arasında ortak bir anlam ilişkisi mevcuttur.

Mider/Madar: Hayvan koşularak döndürülen değirmen anlamındadır.³⁰⁵ Kelimenin aslı Arapçada “döndürme yeri” anlamına gelen مَدَار sözcüğü olmalıdır.³⁰⁶

Mişmiş: “Kaysı” anlamındadır.³⁰⁷ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen مِشْمِش kelimesidir.³⁰⁸

Murğup: “Akşam” anlamındadır.³⁰⁹ Arapçada “güneş batım vakti, akşam namazı vakti, akşam” anlamına gelen مَغْرِب sözcüğünden gelmiştir.³¹⁰

Müdi: “Zararlı” anlamına gelmektedir.³¹¹ Saraç, bu kelimenin Arapçadaki muzır (مضر) sözcüğünün yerel söyleniş şekli olduğunu belirtir.³¹² Ancak kanaatimize göre kelime “eziyet veren, zararlı” manasına gelen مُؤْذِي sözcüğünden gelmektedir.³¹³ Zira kelimedede “r” sesi yoktur. Ayrıca مُؤْذِي kelimesi telaffuz olarak ta müdi kelimesine daha yakındır.

Mukebbe: Buzdolabının olmadığı dönemlerde artan yemek bozulması veya kedi yemesin diye yemeğin içine konulup tavana asıldığı büyük sepettir.³¹⁴ Kelimenin aslı “sandık veya tencere kapağı, sepet veya sandık gibi örtü” anlamına gelen مَكْبَ/مَكَبْ sözcüğüdür.³¹⁵

Müzevir: “Gammaz, söz taşıyan, ihbarcı” manasındadır.³¹⁶ Kelimenin aslı Arapçada “yalancı, sahtekâr, hileci, bir şeyin sahtesini ve taklidini yapan, yalanı süsleyip taşıyan” anlamına gelen مُزَوِّر sözcüğü olmalıdır.³¹⁷

Nacar: “Marangoz” anlamındadır.³¹⁸ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen نَجَّار sözcüğüdür.³¹⁹

³⁰¹ Saraç, TUU, 667.

³⁰² 'Umer, Mu'cem, 2/1091.

³⁰³ Ergin, UAS, 121; Saraç, TUU, 668.

³⁰⁴ 'Umer, Mu'cem, 2/1392.

³⁰⁵ Ergin, UAS, 116; Saraç, ŞADS, 182; Saraç, TUU, 638.

³⁰⁶ el-Ferâhidî, Kitâbu'l-'ayn, 8/57.

³⁰⁷ Saraç, TUU, 1321.

³⁰⁸ İbn Manzûr, Lisân'l-'Arab, 6/348; 'Umer, Mu'cem eş-Şavâb el-Luğavî, 1/701.

³⁰⁹ DS, 4/3222.

³¹⁰ 'Umer, Mu'cem, 2/1603.

³¹¹ Saraç, TUU, 676.

³¹² Saraç, TUU, 676.

³¹³ 'Umer, Mu'cem, 1/80.

³¹⁴ Saraç, TUU, 677.

³¹⁵ Dozy, Tekmile, 9/20.

³¹⁶ Ergin, UAS, 123.

³¹⁷ Ahmed Rızâ, Mu'cemu Metni'l-Luga, 3/77.

³¹⁸ Ergin, UAS, 124.

³¹⁹ er-Râzî, Muhtâru's-Sihâh, 305.

Ne‘ere: “Nara, haykırış” anlamında kullanılmaktadır.³²⁰ Kelimenin aslı Arapçada “bağırma, ses çıkarma, hayvanın haykırması” anlamına gelen نَعَرَ sözcüğüdür.³²¹

Nefse: “Lohusa kadın” anlamındadır.³²² Kelimenin aslı Arapça “lohusalık” anlamına gelen نِفَاس ve “lohusa kadın” anlamına gelen نَفْسَاء/نَفْسَاء sözcükleridir.³²³

Nevir: “Yüz rengi, yüzdeki canlılık, parlaklık ve sıcaklık” anlamında kullanılmaktadır.³²⁴ Kelimenin aslı Arapçada “nur, ışık, parlaklık, aydınlık” anlamlarına gelen نُور sözcüğü olmalıdır.³²⁵

Nezrémaḥ: “Adamak” anlamına gelir.³²⁶ *Nezr* (نَزَرَ) de Arapçada “adak” anlamına gelir.³²⁷

Nişara/Nişara: Kereste biçerken çıkan ince toz anlamındadır.³²⁸ Kelimenin aslı Arapçada “tahtayı biçmek, testere ile kesmek” anlamına gelen نَشَرَ sözcüğüdür.³²⁹

Nişe: “Nişasta” anlamında kullanılmaktadır.³³⁰ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlamda kullanılan ve aslı Farsça olan نِشَا sözcüğüdür.³³¹

Nühset: “Uğursuzluk, yüz çirkinliği” anlamında kullanılır.³³² Kelimenin aslı Arapçada “uğursuzluk, kötü talih” anlamlarına gelen نُحُوسَة sözcüğüdür.³³³

‘Ölbe/‘Ülbe: Urfa ağzında genelde içine yoğurt katılan yuvarlak bir kap anlamındaki bu kelime,³³⁴ Arapçada “kova, kutu, paket” anlamına gelen غَلْبَة sözcüğüdür.³³⁵

Ratıp: “Nemli, rutubetli” anlamında kullanılmaktadır.³³⁶ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen رَطَب sözcüğüdür.³³⁷

Recul: “Usta, her zorluğun altından kalkabilen kişi” anlamında kullanılmaktadır.³³⁸ Kelimenin aslı Arapçada “adam” manasında kullanılan رَجُل sözcüğüdür.

Reşme: “Hasat zamanında harman görevlisinin taşıdığı tahta oymalı işaret damgası” anlamına gelir.³³⁹ *Reşme* kelimesinin aslı Arapçada “işaret koymak, göstermek, iz bırakmak, bir şeyin alameti”

³²⁰ Saraç, *TUU*, 685.

³²¹ Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 14/257; ‘Umer, *Mu‘cem*, 3/2238; İbn Faris, *Mu‘cemu mekâyîsi’l-luğa*, 5/449.

³²² Ergin, *UAS*, 126.

³²³ İbn Faris, *Mu‘cemu mekâyîsi’l-luğa*, 5/460; ‘Umer, *Mu‘cem eş-Şavâb el-Luğavî*, 1/764.

³²⁴ Saraç, *TUU*, 688.

³²⁵ Cebel, *el-Mu‘cemu-l İştikâki*, 4/2174.

³²⁶ Saraç, *TUU*, 688.

³²⁷ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, 308.

³²⁸ Kürkçüoğlu, *UA*, 127; Ergin, *UAS*, 127.

³²⁹ İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab*, 5/208.

³³⁰ Saraç, *TUU*, 690.

³³¹ Ahmed Rızâ, *Mu‘cemu Metni’l-Luğa*, 5/467; Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 40/87.

³³² Ergin, *UAS*, 127; Saraç, *TUU*, 691.

³³³ Ahmed Rızâ, *Mu‘cemu Metni’l-Luğa*, 5/415; Neşvân el-Ḥimyerî, *Şemsu’l-‘Ulûm*, 10/6513.

³³⁴ Ergin, *UAS*, 130; Saraç, *TUU*, 704.

³³⁵ Dozy, *Tekmile*, 7/278; ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1536.

³³⁶ Saraç, *TUU*, 727.

³³⁷ İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab*, 1/419.

³³⁸ Saraç, *TUU*, 729.

³³⁹ Saraç, *TUU*, 730.

anlamlarına gelen رَشْم kelimesidir.³⁴⁰ Aynı zamanda reşme sözcüğü “hayvan yuları” manasında da kullanılır.³⁴¹ Bunun aslı da Arapçada aynı anlama gelen رَشْمَة sözcüğüdür.³⁴²

Rıtl: 6 okkalık bir ağırlık ölçüsüdür.³⁴³ Kelimenin aslı Arapçada da bir ağırlık birimi olan رِطْل sözcüğüdür.³⁴⁴

Sehen: “Sahan, biraz derin kap” anlamına gelir.³⁴⁵ Kelimenin aslı Arapçada “tabak, tepsi” anlamına gelen صَحْن kelimesidir.³⁴⁶

Seķemet: “Arıza, kaza, kavga” gibi anlamlarda kullanılır.³⁴⁷ Kelimenin aslı Arapçada “hastalık, zayıflık” anlamına gelen سَقَامَة kelimesidir.³⁴⁸

Selle: “Geniş kubbemsi sepet” anlamındadır.³⁴⁹ Aslı Arapçada aynı anlama gelen سَلَّة sözcüğüdür.³⁵⁰

Sep: “Cumartesi” manasındadır. Saraç, kelimenin Arapçada “yedi” manasına gelen سَبْع sözcüğünden geldiğini ifade eder.³⁵¹ Ancak kelimenin aslı Arapçada “Cumartesi” anlamına gelen السَّبْت sözcüğüdür.

Serraf/Sarra: “Kuyumcu” manasında kullanılır.³⁵² Aslı Arapçada “sarraf, dövizci” manasına gelen صَرَّاف sözcüğüdür.³⁵³

Sırf: “Paydos, işi bırakma” anlamındadır.³⁵⁴ Arapçada “işten atmak, uzaklaştırmak, dönmek” anlamlarına gelen صَرَف veya “ayrılmak, bırakmak, gitmek, uzaklaşmak” anlamlarına gelen اِنْصَرَف sözcüğünden gelmiş olmalıdır.³⁵⁵

Sırsır: “Ağustos böceği” anlamındadır.³⁵⁶ Arapçada “hamam böceği, cırcır böceği” için kullanılan صُرْصُر / صُرْصُر sözcüğünden gelmiştir.³⁵⁷

Sıtara: Ev olarak kullanacak bir yer olamayıp zaruret dolayısıyla ev yerine kullanılan idarelik mekân için kullanılır.³⁵⁸ Bu kelime Arapçada “örtü, perde, paravan” anlamında kullanılan سِتَارَة kelimesinden gelmektedir.³⁵⁹

³⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab*, 12/242.

³⁴¹ Ergin, *UAS*, 139.

³⁴² Abdurrahim, *Mu‘cemu’d-dahîl*, 112; Dozy, *Tekmile*, 5/150.

³⁴³ Saraç, *TUU*, 731.

³⁴⁴ İbn Manzûr, *Lisân’l-‘Arab*, 11/285.

³⁴⁵ Saraç, *TUU*, 747; Ergin, *UAS*, 143.

³⁴⁶ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1273.

³⁴⁷ Ergin, *UAS*, 143; Saraç, *TUU*, 749.

³⁴⁸ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1080.

³⁴⁹ Ergin, *UAS*, 144.

³⁵⁰ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1098.

³⁵¹ Saraç, *TUU*, 753.

³⁵² Özçelik, *UMA*, 267; Saraç, *TUU*, 925.

³⁵³ Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 24/19; Ebû’l-Kâsım Maḥmûd b. ‘Amr ez-Zemaḥşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, thk. Muḥammed Bâsil ‘Uyûnu’s-Sevd (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1419), 1/545.

³⁵⁴ Saraç, *TUU*, 757.

³⁵⁵ Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 24/21; er-Râzî, *Muhtârû’s-Sihâh*, 175; İbn Faris, *Mu‘cemu mekâyîsi’l-luğa*, 3/343; ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1290.

³⁵⁶ *DS*, 5/3620; Ergin, *UAS*, 146; Saraç, *TUU*, 758.

³⁵⁷ el-Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘ayn*, 7/83; İbn Dureyd, *Cemheretu’l-Luğa*, 2/1163.

³⁵⁸ Saraç, *TUU*, 758.

³⁵⁹ Ezherî, *Tehzîbu’l-Luğa*, 12/265; ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1033.

Sıtl: “Kova” anlamına gelen bu kelime,³⁶⁰ Arapçada aynı anlamdaki سَطْل kelimesinden alınmıştır.³⁶¹

Sini/Sını: “Büyük tepsi” anlamındadır.³⁶² Arapçada aslı aynı anlama gelen صِنِيَّة sözcüğüdür.³⁶³

Suhra: “Angarya iş, külfet” anlamına gelen bu kelime,³⁶⁴ Arapçada “zorunlu ve ücretsiz iş” anlamına gelen سُحْرَة sözcüğünden gelmektedir.³⁶⁵

Sübhe/Süpha/Süphe: “Düğün yemeği” anlamındadır.³⁶⁶ Kelimenin aslı Arapçada “kahvaltı, öğle yemeği öncesi atıştırma, düğün sabahı geline verilen şey” anlamına gelen صُبْحَة sözcüğüdür.³⁶⁷

Şadı: “Maymun” anlamındadır.³⁶⁸ Kelimenin aslı Urfa Arapçasında aynı anlama gelen شَاذِي sözcüğüdür.³⁶⁹

Şahna: “Harman nezaretçisi” anlamındadır.³⁷⁰ Kelimenin aslı Arapçada “zabıta, güvenliği sağlamakla görevli taraf, stoklanan gıda, gemiye yüklenen yük” anlamlarına gelen شَحْنَة sözcüğü olabilir.³⁷¹

Şakka: Şakka kelimesi Urfa’da “Beg şakkaşı”³⁷² ve “Harran Şakkaşı”³⁷³ şeklinde bölge adı olarak geçmektedir. Kelimenin aslı Arapçada “taraf, nahiye, parça, kısım” anlamlarına gelen شَقَّة/شَقَّة sözcüğüdür.³⁷⁴

Şatır: “Fırında ekmeği pişiren usta” anlamında kullanılmaktadır.³⁷⁵ Bu kelime Arapçada diğer anlamlarının yanı sıra “usta, yetenekli, çalışkan” anlamında kullanılan شَاطِر sözcüğünden gelmiş olmalıdır.³⁷⁶

Şaz: “Kimseye benzemeyen, aykırı” anlamında kullanılmaktadır.³⁷⁷ Kelimenin aslı Arapçada “kural dışı, istisnai, normal dışı, topluluktan farklı” gibi anlamlara gelen شَاذ sözcüğüdür.³⁷⁸

Şememe: “Küçük ve hoş kokulu kavun” anlamında kullanılır.³⁷⁹ Kelimenin aslı Arapçada “kavun” anlamına gelen شَمَام ve “kavun tanesi” anlamına gelen شَمَامَة sözcüğüdür.³⁸⁰

³⁶⁰ DS, 5/3649; Ergin, UAS, 146; Saraç, TUU, 759.

³⁶¹ el-Ferâhidî, Kitâbu'l-'ayn, 7/212; 'Umer, Mu'cem, 2/1065.

³⁶² Özçelik, UMA, 267; Ergin, UAS, 145.

³⁶³ 'Umer, Mu'cem, 2/1342; Dozy, Tekmile, 6/491.

³⁶⁴ Saraç, TUU, 771; Ergin, UAS, 149.

³⁶⁵ Neşvân el-Himyerî, Şemsu'l-'Ulûm, 5/3015; Ebû'l-Munzir Seleme b. Muslim b. İbrâhîm es-Şuhârî, el-İbâne fi'l-Luğati'l-'Arabiyye, thk. 'Abdulkerîm Hâlife vd. (Meskat: y.y., 1420), 3/224.

³⁶⁶ Özçelik, UMA, 268; Saraç, TUU, 777.

³⁶⁷ Ebû el-Hasan 'Alî b. İsmail b. Sîde el-Mursî İbn Sîde, el-Muhassas, thk. Halîl İbrâhîm Ceffâl (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1417), 2/390; Dozy, Tekmile, 6/411.

³⁶⁸ Saraç, TUU, 780.

³⁶⁹ Önel, Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Diyalekti, 188.

³⁷⁰ Saraç, TUU, 781.

³⁷¹ Dozy, Tekmile, 6/270; 'Umer, Mu'cem, 2/1172.

³⁷² Urfa'nın doğu tarafında bugün “Paşabağı” diye adlandırılan bölgedir.

³⁷³ Urfa'nın doğu tarafında vakıf tarım arazilerinin olduğu bölgedir.

³⁷⁴ Zebidî, Tâcu'l-'Arûs, 25/515; Dozy, Tekmile, 6/331.

³⁷⁵ Saraç, TUU, 784.

³⁷⁶ 'Umer, Mu'cem, 1/462.

³⁷⁷ Saraç, TUU, 785.

³⁷⁸ Zebidî, Tâcu'l-'Arûs, 9/424; er-Râzî, Muhtârû's-Sihâh, 163.

³⁷⁹ Saraç, TUU, 789.

³⁸⁰ 'Umer, Mu'cem, 2/1238.

Şitil: “Fide” manasında kullanılır.³⁸¹ Kelimenin aslı, Arapçada aynı anlama gelen شَيْتَلَة (şetle) kelimesidir.³⁸²

Taça: “Pencere” anlamında kullanılan bu kelime,³⁸³ Arapçada aynı anlamda kullanılan طَاقَة kelimesinden gelmiştir.³⁸⁴

Takat: “Güç, derman” anlamında kullanılır. *Takatim yok* ifadesi “gücüm/mecalim/dermanım yok” anlamındadır. Bu kelimenin aslı Arapçada “güç, enerji, kudret, hal” anlamına gelen طَاقَة sözcüğüdür.³⁸⁵

Tandır: “Ufak ev fırını” manasındadır.³⁸⁶ Arapçaya başka dilden giren ve “fırın” anlamına gelen تَنْوَر sözcüğünden gelmiştir. *Tandırılık* ta “mutfak” anlamındadır.³⁸⁷

Tebe’e: Çocukları olmayan veya doğup yaşamayan ailelerin üzerlerinde var olduğunu sandıkları uğursuzluktur.³⁸⁸ Urfa Arapçasında aynı kelime aynı manada kullanılmaktadır. Arapçada “takip eden, peşinden gelen” anlamında تَابِعَة sözcüğünden alınmıştır.

Teberik: “Hatıra eşya” anlamına gelir.³⁸⁹ Kelimenin aslı muhtemelen Arapçadaki تَبْرُك kelimesidir. *Teberruk*, “bir şeyi uğurlu ve değerli kabul etmek” anlamına gelir.³⁹⁰ Hatıra eşyanın da bir değeri vardır. Bu değer sebebiyle saklanıp korunur. Dolayısıyla iki kelime arasında ortak bir anlam bağı mevcuttur.

Te’ede/Te’et: “Eziyet, zahmet” anlamındadır.³⁹¹ Bu ifadenin aslı Arapçada “haddi aşmak, zulmetmek, fazla yüklenmek” anlamlarına gelen تَعَدَّى fiilidir.³⁹²

Telata: “Salı” anlamında kullanılmaktadır.³⁹³ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlamdaki التَّلَاتَاء sözcüğüdür.³⁹⁴

Telefat: “Kayıplar” anlamına gelmektedir.³⁹⁵ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen تَلَف sözcüğüdür.³⁹⁶

Terefén: Cekette, ceketin iki tarafının üst üste gelecek biçimde, dört veya altı düğmeli olan, iki veya üç düğmenin ikiye defa iliklendiği ceket modelidir.³⁹⁷ Arapçada “iki taraf” anlamına gelen طَرَفَيْن sözcüğünden gelmiştir.³⁹⁸

³⁸¹ Saraç, *TUU*, 801.

³⁸² Dozy, *Tekmile*, 6/247; ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1164.

³⁸³ Kürkçüoğlu, *UA*, 135; Özçelik, *UMA*, 268; *DS*, 5/3807; Saraç, *TUU*, 807.

³⁸⁴ ‘Umer, *Mu‘cem eş-Şavāb el-Luğavī*, 1/502.

³⁸⁵ Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm b. el-Huseyn el-Fârâbî Ebû İbrâhîm el-Fârâbî, *Mu‘cemu Dîvânî’l-Edeb*, thk. Ahmed Muhtâr ‘Umer (Kahire: y.y., 2003), 3/341; ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1424.

³⁸⁶ Kürkçüoğlu, *UA*, 135; Ergin, *UAS*, 156.

³⁸⁷ *DS*, 5/3821; Ergin, *UAS*, 156.

³⁸⁸ Saraç, *TUU*, 813.

³⁸⁹ Saraç, *TUU*, 814.

³⁹⁰ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/194.

³⁹¹ Ergin, *UAS*, 158; Saraç, *TUU*, 814; Özçelik, *UMA*, 268.

³⁹² Dozy, *Tekmile*, 7/162; ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/418.

³⁹³ Saraç, *TUU*, 818.

³⁹⁴ ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/323.

³⁹⁵ Saraç, *TUU*, 818.

³⁹⁶ Ebû Nasr, *Sihâh*, 4/1333.

³⁹⁷ Saraç, *TUU*, 823.

³⁹⁸ Saraç, *TUU*, 823.

Teşri‘am/Teşhir‘am: Urfa ağzında *teşri‘am olmaḥ*, “herkesin diline düşmek, dedikodu konusu olmak” anlamına gelir.³⁹⁹ Bu ifade, Arapçada “karalama, teşhir, sergileme, ilan etme, ünlü yapma” gibi anlamlara gelen تَشْهِير ve “genel, umumi” anlamına gelen عَام kelimelerinden oluşmuştur.⁴⁰⁰

Téşt: Urfa ağzında “büyük leğen” anlamına gelmektedir. Çamaşır yıkama, salça yapma, yemekleri koruma gibi birçok amaçla kullanılır.⁴⁰¹ Bu kelime, Farsçadan Arapçaya geçen ve aynı anlamda kullanılan طَشْت kelimesinden alınmıştır.⁴⁰²

Tıfıl: “Çocuk” anlamındadır.⁴⁰³ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen طِفْل sözcüğüdür.⁴⁰⁴

Tılfindır: Urfa’da “Tılfindır tepesi” adıyla bilinen bir yer bulunmaktadır. Bu tepenin asıl adı “iftar tepesi” anlamına gelen *Tel el-fuṭūr*’dur. Urfa, 640 yılında İyaz bin Ganem komutasındaki İslam ordusu tarafından fethedilmiştir. İslam ordusu kente girdiğinde Ramazan ayıydı. Ordu oruçlu olduğundan bu tepenin üzerinde konaklar ve iftarını burada açar. Bu hadiseden sonra tepeye, "iftar tepesi" anlamına gelen Arapça *Tel el-fuṭūr* adı verilmiştir. Bu isim, telaffuz değişikliğine uğrayarak günümüze "Tılfindır" olarak gelmiştir.⁴⁰⁵

Timin: Tahta kasnaktan yapılmış ölçü kabıdır. 184 kg gelen “kile”nin sekizde biri olan bir ağırlık ölçüsüdür.⁴⁰⁶ Kelimenin aslı Arapçada “sekizde bir” anlamına gelen ثَمَن / ثَمْن sözcüğüdür.⁴⁰⁷

Tirid/Tirit: “Haşlanmış et suyu” anlamındadır.⁴⁰⁸ Kelimenin aslı Arapçada “ekmek doğramak” anlamına gelen تَرَد fiilinden türeyen ve “tirit (bir yemek türü)” anlamına gelen تَرِيد sözcüğüdür.⁴⁰⁹ Bu yemekte tabakların altına küçük kareler şeklinde kesilmiş ekmek konulduğu için bu adı almıştır.

Urıp/Urup ve Urubiya/Urubiye: Urfa ağzında *urıp/urup* sözcüğü “çeyrek” anlamına gelmektedir.⁴¹⁰ *Urība véрмаḥ* te gelirin çeyreğini işletmeciye vermek üzere anlaşılmaktadır.⁴¹¹ Kelimenin Arapçada aynı anlamda kullanılan رُبْع sözcüğünden gelmiştir.⁴¹² Kelimede kalb meydana gelmiştir. *Urubiya/Urubiye* ise “Çeyrek altın” anlamına gelmektedir.⁴¹³ Bu kelime de Arapçanın Urfa ve çevresinde konuşulan Harran lehçesindeki رُبْعِي *rub‘iy* sözcüğünden alınmıştır. *Rub‘iy* ifadesi Urfa Arapçasında da cumhuriyet altının çeyreği için kullanılmakta olup standart Arapçadaki رُبْع kelimesinin ism-i mensup formudur. Urfa ağzındaki kullanım Urfa Arapçasından gelmiştir.

³⁹⁹ Özçelik, *UMA*, 269; Saraç, *TUU*, 826.

⁴⁰⁰ Saraç, *TUU*, 826.

⁴⁰¹ Saraç, *TUU*, 826.

⁴⁰² ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1400.

⁴⁰³ Ergin, *UAS*, 161.

⁴⁰⁴ el-Ferâhidî, *Kitâbu ‘l-‘ayn*, 7/428.

⁴⁰⁵ Ahmet Cihat Kürkçüoğlu-Selahaddin Güler, *Tarih ve Turizm Şehri Şanlıurfa* (Şanlıurfa: Şurkav Yayınları, 2010), 88.

⁴⁰⁶ Saraç, *TUU*, 832; Ergin, *UAS*, 162.

⁴⁰⁷ ‘Umer, *Mu‘cem eş-Şavâb el-Luğavî*, 1/282.

⁴⁰⁸ Ergin, *UAS*, 162; Saraç, *TUU*, 832.

⁴⁰⁹ er-Râzî, *Muhtâru ‘s-Sihâh*, 49; ‘Umer, *Mu‘cem*, 1/314.

⁴¹⁰ Saraç, *TUU*, 852.

⁴¹¹ Saraç, *TUU*, 851.

⁴¹² ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/850.

⁴¹³ Saraç, *TUU*, 851.

Zahar: “Sanki, herhalde, görünen o ki” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁴¹⁴ Örneğin *zahar gendi duymuş* ifadesi “herhalde kendisi duymuş” anlamına gelmektedir. Bu kelime Arapçada “görünen, zahir, açık, anlaşılan” anlamındaki ظاهر sözcüğünden gelmiş olmalıdır.⁴¹⁵

Zebiye: “Kurbanlık hayvan” anlamındadır.⁴¹⁶ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen ذبيحة sözcüğüdür.⁴¹⁷

Zegel: “Tembel” anlamındadır.⁴¹⁸ Kelimenin aslı Arapçada “hile, aldatma” anlamına gelen زغل sözcüğü olmalıdır.⁴¹⁹ Zira tembel, hile yaparak ve bahane üreterek işten kaçmaya çalışır. Bu kelime “hilekâr” anlamında Urfa Arapçasında da kullanılır.

Zehre/Zehire: “Erzak, gıda, yiyecek” anlamında kullanılmaktadır.⁴²⁰ *Zehre damı* “erzak saklanan oda” anlamında kullanımı yaygındır. Kelimenin aslı Arapçada “erzak, stok” anlamına gelen ذخير / ذخيرة kelimesidir.⁴²¹

Zét: “Zeytinyağı” anlamındadır.⁴²² Kelimenin aslı Arapçada “sıvı yağ, zeytinyağı” anlamına gelen زيت sözcüğüdür.⁴²³

Zevzir: “Sığırcık kuşu” manasındadır.⁴²⁴ Kelimenin aslı Arapçada aynı anlama gelen زُرُور sözcüğüdür.⁴²⁵

Zibil: “Ahır süprütüsü, pislik” anlamında kullanılmaktadır.⁴²⁶ Kelimenin aslı Arapçada “gübre, hayvan pisliği” anlamına gelen زبل sözcüğüdür.⁴²⁷

Zubın: “Entari” anlamındadır.⁴²⁸ Urfa Arapçasında *zubūn* (زُبُون) kelimesi, kadınların pardesi şeklinde giydikleri bir kıyafettir.⁴²⁹ MSA’da ise زُبُون sözcüğü “bedene göre kesilip giyilen kıyafet” anlamındadır.⁴³⁰

Sonuç

Türkiye coğrafyasının güneydoğusunda yer alan Urfa, tarih boyunca Araplarla iç içe olmuş, uzun bir süredir de güneyinde Arapça konuşan toplulukların yaşadıkları bölgelerle komşu olmuştur. Özellikle İslamiyet’ten sonra Türkler ve Arapların uzun yıllar boyunca ortak tarih, coğrafya ve kaderi paylaşımları, bu iki halk arasında kökleri oldukça derinlere uzanan dil ve kültür etkileşiminin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bunun bir neticesi olarak Urfa ağızına Arapça kelimeler geçmiştir. Bu çalışma 212 kelimeyi incelemiş, ulaştığı bazı kelimeleri ise hacim sebebiyle elemiştir. Bu kelimeler incelendiğinde Urfa ağzının yapısına dair bazı veriler de ortaya çıkmıştır. Buna göre Urfa ağzı,

⁴¹⁴ Özçelik, *UMA*, 271; Ergin, *UAS*, 184; Saraç, *TUU*, 898.

⁴¹⁵ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/1443.

⁴¹⁶ Ergin, *UAS*, 184; Saraç, *TUU*, 901.

⁴¹⁷ Ebû Nasr, *Sihâh*, 1/362.

⁴¹⁸ Saraç, *TUU*, 901.

⁴¹⁹ Dozy, *Tekmile*, 5/333.

⁴²⁰ Saraç, *TUU*, 902.

⁴²¹ Dozy, *Tekmile*, 10/13-5/295.

⁴²² Saraç, *TUU*, 906.

⁴²³ Ebû Nasr, *Sihâh*, 1/250; el-Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘ayn*, 7/378.

⁴²⁴ Saraç, *TUU*, 906.

⁴²⁵ ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/980.

⁴²⁶ Kürkçüoğlu, *UA*, 145; Ergin, *UAS*, 185.

⁴²⁷ Ebû Nasr, *Sihâh*, 4/1715; ‘Umer, *Mu‘cem*, 2/972.

⁴²⁸ Kürkçüoğlu, *UA*, 145; Ergin, *UAS*, 186.

⁴²⁹ Önel, *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Dialekti*, 300.

⁴³⁰ Zebidî, *Tâcu’l-‘Arûs*, 35/135.

Arapçadan ve bölgede konuşulan bedevi lehçesinin karakteristik özelliklerini yansıtan Arap lehçesinden etkilenmiştir. Arapçadan Urfa ağzına geçen kelimelerin, büyük ölçüde fasih Arapçaya, bazen de bölgede konuşulan Arap diyalektine uygun bir biçimde telaffuz edildiği görülmüştür. Bazı kelimelerin de telaffuz farklılığına uğradığı tespit edilmiştir. Urfa'da konuşulan Arap lehçesinden alınan bazı kelimeler lehçedeki asli şekliyle alındığı için ibdal, naht, kalb, hazf, tahfif, imale, teshil ve terhim gibi Arap lehçelerinde görülen özellikleri de aynen yansıttığı görülmüştür. Ödünçlenen sözcükler büyük ölçüde asli anlamlarını muhafaza etmekle birlikte bazı sözcüklerin anlamlarında değişimler olduğu görülmüştür. Bunlar anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam kayması olarak karşımıza çıkmaktadır. Urfa ağzında kullanılan Arapça kelimeler, Türkçenin diğer ağızlarında kullanılan Arapça kelimelere oranla oldukça fazladır. Bunun nedeni coğrafi yakınlık olduğu kadar aynı kentte Türklerle beraber Arapların da yaşıyor olmasıdır. Özellikle Türkçede kullanılmayıp Urfa ağzında kullanılan ح (h), خ (h), ع ('), غ (ğ) ve ق (k) seslerinin varlığını tamamen Arapçanın etkisine bağlamaktayız. Arapçadan ödünçlenen kelimelerin telaffuzunun Türkçedeki telaffuz şeklinden ziyade Arapçadaki telaffuzuna uygun kullanılması da bu etkinin bir sonucudur. Çalışmanın derlem sözlüklerine veya yöredeki ağız sözlükçülüğü çalışmalarına katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Kaynakça

- Abdurrahim, Fanyâmbâdi. *Mu'cemu'd-dahîl fî'l-luğati'l-'Arabîyyeti'l-hadîse ve lehecâtiha*. Dimeşk: Dâru'l-kalem, 2011.
- Ahmed Rızâ. *Mu'cemu Metni'l-Luga*. 5 Cilt. Beyrut: Dâr Mektebetu'l-Hayat, 1958.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- el-Belâsi, Muhammed Ali. "Arap Dilinde Naht", çev. Mehmet Ali Şimşek, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2003), 407-416.
- Cebel, Muhammed Hasan. *el-Mu'cemu-l İştikâki el-Muassıl li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-âdâb, 2010.
- Dozy, Reinhart. *Tekmiletu'l-me'âcimi'l-'Arabîyye*. çev. Muhammed Selim en-Ne'imî. 10 Cilt. Bağdat: Dâru'r-Reşîd, 1980.
- Ebû İbrâhîm el-Fârâbî, Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm b. el-Huseyn el-Fârâbî. *Mu'cemu Dîvânî'l-Edeb*. thk. Ahmed Muhtâr 'Umer. 4 Cilt. Kahire: y.y., 2003.
- Ebû Nasr, el-Cevherî el-Fârâbî. *Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabîyye*. thk. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1407.
- Ebû'l-Yumn el-'Uleymî, Ebû'l-Yumn 'Abdurrahman b. Muhammed. *el-Unsu'l-Celîl bi Târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl*. thk. 'Adnân Yûnus 'Abdulmecîd Nebâte. 2 Cilt. Amman: y.y., ts.
- Emîn, Abdullah. *el-İştikâk*. Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyye, 1956.
- Ergin, M. Emin. *Urfa Ağzı Sözlüğü*. Şanlıurfa: Harran Yayınları, 1982.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî. *Tehzîbu'l-Luğa*. thk. Muhammed 'Avd Mir'ab. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001.
- Fârisî, Ebu 'Ali. *et-Tekmile*. thk. Hasan Şazeli. Riyad: Câmîatu'r-Riyâd, 1981.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-'ayn*. thk. Mehdî Mahzûmî - İbrahim Samerrâî. 8 Cilt. Mektebetu'l-Hilâl, ts.
- Fettenî, Muhammed Tâhir b. 'Alî eş-Şiddîkî el-Hindî el-Fettenî. *Mecma'u Bihâri'l-Envâr fî Ġarâ'ibi't-Tenzîl ve Leğâ'ifi'l-Aḥbâr*. 5 Cilt. b.y.: y.y., 3. Basım, 1387.
- Feyyûmî, Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Hamevî. *el-Misbâhu'l-Munîr fî Ġarîbi's-Şerhi'l-Kebîr*. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-'İlmiyye, ts.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-Muhîd*. Beyrut: Muessesetu'r-risâle, 8. Basım, 2005.
- Hicâzî, Mahmud Fehmi. *'İlmu'l-luğati'l-'Arabîyye*. Dâru ġarîb, ts.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osmân. *el-Luma' fî'l-'Arabîyye*. thk. Semîh Ebu Muğlî. Amman: Dâru Mecdulâvî, 1988.
- İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥasen b. Dureyd el-Ezdî. *Cemheretu'l-Luğa*. thk. Remzî Munîr Ba'lebekkî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1408.
- İbn Faris, Ahmed. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-cîl, 1991.
- İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris el-Ḳazvînî. *Mucmelu'l-Luğa*. 2 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, ts.
- İbn Mâlik et-Tâ'î. *İkmâlu'l-İ'lâm bi-Teslîsi'l-Kelâm*. thk. Sa'd b. Ḥamdân el-Ġâmidî. 2 Cilt. Mekke: Câmî'atu Ummi'l-Ḳurâ, 1404.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâr Sâdır, ts.

- İbn Manzûr, Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî 'î. *Lisân 'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1414.
- İbn Sîde, Ebû el-Hasan 'Alî b. İsmail b. Sîde el-Mursî. *el-Muhassas*. thk. Halîl İbrâhîm Ceffâl. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1417.
- İbnu'l-Enbârî, Ebû Bekr Muḥammed b. el-Kâsım. *ez-Zâhir fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs*. thk. Hâtîm Şâlih eḍ-Ḍâmin. 2 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1412.
- İbnu's-Serrâc, Ebu Bekr Muḥammed b. Sehl en-Nahvî el-Bağdâdî. *el-Usûl fî'n-nahv*. thk. Abdulhasîn el-Fetlî. 3 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-risâle, ts.
- Koç, Havva. "Agel". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1/449-450. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Kürkçüoğlu, Ahmet Cihat-Güler, Selahaddin. *Tarih ve Turizm Şehri Şanlıurfa*. Şanlıurfa: Şurkav Yayınları, 2010.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edip. *Urfa Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1991.
- M. Reşit Özbalıkcı. "Naht". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Mar'aşlı, Nedim - Mar'aşlı, Usâme. *eş-Şihâh fî'l-Luğa ve'l-'Ulûm: Tecdîd Şihâh el-'Allâme el-Cevherî*. Beyrut: Dâru'-Hadâra el-Arabiyye, 1974.
- Muḥammed b. es-Seyyid Hasen, es-Seyyid Muḥammed b. es-Seyyid Ḥasan. *er-Râmûz 'Alâ's-Şihâh*. thk. Muḥammed 'Alî 'Abdulkerîm er-Rudeynî. Dimaşk: y.y., 1986.
- Neşvân el-Hîmyerî, Neşvân b. Sa'îd el-Yemenî. *Şemsu'l-'Ulûm ve Devâu Kelâmi'l-'Arab min el-Kulûm*. thk. Huseyn b. 'Abdullâh el-'Umerî v.dğr. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420.
- Oppenheim, Max Von. *Mine'l-bahri'l-mutavassıt ile'l-halîci'l-'Arabî*. çev. Muhammed Kîbû. London: Dâru'l-verrâk, 1986.
- Önel, Abdulhakim. "Harran Bölgesi Arap Diyalektinin Kelime Semantiğinde Bazı Anlam Değişmeleri ve Alternatif Kelime Kullanımları". *Artuklu Akademi* 9/2 (2022), 289-304.
- Önel, Abdulhakim. *"Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Diyalektinin Dil Bilimsel Özellikleri ve Sözlü Edebiyat Malzemeleri"*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Özçelik, Sadettin. *Urfa Merkez Ağzı (İnceleme, Metinler, Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.
- Râzî, Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir. *Muhtârû's-Sihâh*. Beyrut: Mektebetu Lubnân, 1986.
- Saraç, Mehmet Adil. *Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Şanlıurfa: Dal Yayınları, 1987.
- Saraç, Mehmet Adil. *Tanıklarıyla Urfaca Urfalıca*. İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kütüphane Yayınları, 2018.
- Sibeveyh. *el-Kitâb*. Kahire: Mektebetu'l-Hânci, 3. Basım, 1988.
- Şuhârî, Ebû'l-Munzir Seleme b. Muslim b. İbrâhîm. *el-İbâne fî'l-Luğati'l-'Arabiyye*. thk. 'Abdulkerîm Ḥalîfe vd. 4 Cilt. Meskat: y.y., 1420.
- Şahin, İlhan. "Osmanlı Klasik Dönemi Urfa'sı". *Uygarlıklar Kapısı Urfa*. ed. Filiz Özdem. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Şeker, Mehmet. "Hil'at". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/22-25. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Şemsu'd-Dîn el-Ba'î, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Ebû'l-Feth. *el-Muṭṭali 'Alâ Elfâzi'l-Mukni'*. thk. Maḥmûd el-Arnâvût, Yâsîn Maḥmûd el-Ḥaṭîb. b.y.: y.y., 1423.

Vilgenoğlu, Hacer. *Şer‘iyye Sicillerine Göre H. 1039- 1040 (M. 1629- 1631) Yıllarında Ruha (Urfa), Bursa ve Ankara Şehirlerinde Gündelik Hayat*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Zebîdî, Muḥammed b. Muḥammed b. ‘Abdurrezzâk. *Tâcu’l-‘Arûs min Cevâhiri’l-Ḳâmûs*. thk. Heyet. 4 Cilt. b.y.: Dâru’l-Hidâye, ts.

Zemaḥşerî, Ebû’l-Ḳâsım Maḥmûd b. ‘Amr. *el-Fâîḳ fî Ğarîbi’l-Ḥadîs*. thk. ‘Alî Muḥammed el-Bicâvî - Maḥmud Ebû’l-Faḍl İbrahim. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, ts.

Zemaḥşerî, Ebû’l-Ḳâsım Maḥmûd b. ‘Amr. *Esâsu’l-Belâĝa*. thk. Muḥammed Bâsil ‘Uyûnu’s-Sevd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1419.

‘Alî b. İsmail, İbn Sîde. *el-Muḥkem ve’l-muḥîṭu’l-a‘zam*. thk. ‘Abdulfettâh es-Seyyid Selîm, Fayşal el-Hafeyân. 12 Cilt. Kahire: Ma‘hedi’l-Maḥṭûṭâti’l-‘Arabiyye, 1424.

‘Umer, Aḥmed Muḥtâr. *Mu‘cemu’l-luĝati’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âsıra*. Kâhire: ‘Âlemu’l-kutub, 2008.

‘Umer, Aḥmed Muḥtâr. *Mu‘cem eş-Şavâb el-Luĝavî*. Kahire: ‘Âlemu’l-kutub, 2008.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. 13 Cilt. Ankara: TDK Yayınları, ts.